

Očuvanje kulturne baštine u zbirci Zvonimira Bračuna

Radošević, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:327596>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

Petra Radošević

Očuvanje kulturne baštine u zbirci Zvonimira Bračuna
diplomski rad

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost – smjer knjižničarstvo

Mentor: Milorad Stojević

Komentor: Slavko Harni

Rijeka, 2016.

Sažetak

Predstavljanjem privatne zbirke knjižne i neknjižne građe Zvonimira Bračuna prikazat će se očuvanje kulturne baštine u okviru zavičajne, slavonske zbirke te očuvanje kulturne baštine od nacionalnog značaja koja nije vezana uz zavičaj. Nakon kratkog opisa zbirke koristeći UNESCO-ve kriterije za upis dokumenta u Registar svjetske baštine pokušat će se ustvrditi ima li određena građa baštinske vrijednosti na zavičajnoj ili nacionalnoj razini. Tome će prethodit definiranje pojmova potrebnih za pravilno razumijevanje teme kao što su kultura, kulturna i dokumentarna baština, itd. Budući da je zaštita jedan od ključnih segmenata čuvanja baštinskih zbirki bit će predstavljeni poduzeti postupci zaštite građe. Kako bi se ukazalo na značaj ove zbirke za Slavoniju i Slavonski Brod te na književnu vrijednost građe sažet će se kratka povijest slavonske književnosti te će se predstaviti autori, njihova poveznica sa zavičajem i djela koja se nalaze u ovoj privatnoj zbirci. Bit će pružen uvid i u nacionalnu građu koja nije vezana uz zavičaj te je od nacionalnog značaja, uz isticanje specifičnosti pojedinih primjeraka.

Čuvanje i zaštita kulturne baštine kroz ovu privatnu zbirku primjer je baštinjenja vrijedne knjižne i neknjižne građe koja je od značaja za jedan zavičaj, a u nekim segmentima i cijelu naciju, može služiti za razna istraživanja te ima povijesnu, dokumentacijsku, znanstvenu i umjetničku vrijednost.

Ključne riječi: kulturna baština, dokumentarna baština, zaštita građe, zavičajna zbirka, slavonska književnost, nacionalna zbirka

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod	3
2. Osnovni podaci o zbirci.....	4
3. Građa zbirke kao kulturna baština.....	7
3.1. Osnovni pojmovi	7
3.2. Vrednovanje građe kao kulturnog dobra	9
4. Zaštita građe	15
4.1.1. Poduzete tehnike preventivnog pristupa	17
4.1.2. Poduzete tehnike korektivnog pristupa	18
5. Zavičajna građa	19
5.1. Okviri zavičajne zbirke.....	20
5.2. Povijest slavonske književnosti	22
5.3. Sadržaj zavičajne zbirke	33
5.3.1. Slavonija.....	34
5.3.2. Slavonski Brod i okolica	36
6. Građa od nacionalnog značaja.....	43
6.1. Religija.....	43
6.2. Književnost.....	44
6.3. Znanstvena literatura	46
6.4. Glagoljica.....	49
6.5. Svete sličice	50
7. Zaključak.....	51
8. Literatura	53
Prilozi	58

1. Uvod

U Slavonskom se Brodu uz stoljetnu tradiciju očuvanja pisane baštine koju su njegovali brodski oci franjevci, zatim brodski Brlići te kasnije Gradska knjižnica javlja jedna novija privatna zbirka, ona Zvonimira Bračuna. Kolekcionarsko-sakupljačkom aktivnošću bavi se od 2003. godine, a danas njegova zbirka broji preko dvije tisuće primjeraka. U posebno uređenom prostoru privatne kuće¹ čuva zbirku zavičajnog kulturnog nasljeđa Brodskog Posavlja, Slavonije, a u nekim segmentima i Hrvatske uopće.² Prva knjiga u zbirci i temeljni poticaj za sakupljačku djelatnost te vrste bio je molitvenik koji je u obitelji ostao nakon bakine smrti. Živo sjećanje na pozornost i ljubav s kojom je baka rabila i čuvala svoj molitvenik priječilo ga je da ga baci. Nedoumicu oko toga što učiniti s molitvenikom riješio je tako da je odlučio osnovati knjižnicu u kojoj će taj molitvenik i dalje biti čuvan i cijenjen iako se više ne rabi kao molitvenik. Počinje razmišljati o knjizi i njezinom očuvanju u današnjem svijetu ubrzane naklade u velikim brojevima što rezultira slabom kvalitetom papira i omota, dok se prenošenje sadržaja sve više prebacuje na nove, elektroničke medije. Starija građa podsjeća ga na vremena kada se knjiga više cijenila, mnogo se truda ulagalo u izradu korica, odabir i obradu papira, ukrašavanje i sl. Produživanje vijeka starim knjigama postalo je poljem njegova interesa. Težinu takvom pothvatu daje i činjenica da je stara građa ujedno i rijetka budući da nije izlazila u velikom broju, a s vremenom se taj broj na razne načine prorijedio.³ Iako nije knjižničar, već pravnik, vlasnik ove zbirke kontinuirano proučava i uči o starim knjigama, njihovom čuvanju i zaštiti, upoznaje se sa knjižničarskom strukom te se konzultira s knjižničarima i poznavateljima stare knjige. Entuzijizam s kojim prikuplja knjige i drugu građu, vrijednost zbirke te pozornost koju joj posvećuje s obzirom na njezin smještaj i zaštitu bila je razlogom što sam tu zbirku odabrala za temu svojega rada.

---

¹ Prilog 1.

² Šimunović, D. Bračun, Z. Stipić, I. Mataić Agičić, D. Književno-religiozna tradicija Slavonije : Izložba knjiga iz Zbirke obitelji Bračun. Slavonski Brod : Gradska knjižnica Slavonski Brod, Franjevački samostan u Slavonskom Brodu, 2011.

³ Jurić, Š. Stara i rijetka građa. // Seminar Standardiziranje katalogne obrade stare i rijetke tiskane građe. Zagreb, 10-11. prosinca 1992. / uredila Tinka Katić. Zagreb : NSB, 1993. Str.4.

2. Osnovni podaci o zbirci

Prema vrsti građe ova zbirka u prvom redu okuplja knjige, od ukupno dvije tisuće i tristotinjak jedinica građe oko dvije tisuće je knjiga. Tematski gledano, najbrojnija su književna djela, zatim knjige religiozne tematike, ali ima i nešto znanstvene literature te nekoliko primjeraka građe na glagoljici. Knjige novijeg datuma, od sredine 20.st. uglavnom su leksikoni, enciklopedije, rječnici te priručnici i radovi koji se bave starijom književnošću i starom knjigom. Navedene nabavlja od početaka knjižnice radi upoznavanja, učenja i proučavanja stare književnosti, pisane kulture, povijesti, ali i knjižničarske struke. Osim knjiga razne tematike posjeduje i tridesetak primjeraka periodike (većina je s početka 19.st.), tri stara zemljovida (16. i 17.st.), oko stotinu i pedeset razglednica Slavenskoga Broda (19. i 20.st.) i dvjestotinjak svetih sličica (od 18. do 20.st.).

Ova zbirka knjižne i neknjižne građe posebno se ističe zbog stare, rijetke i vrijedne građe koja je njezin sastavni dio. Najstarija građa ove zbirke nastala je sredinom 16. st. Pri određivanju vremenske granice za staru građu koja je jednostavno rečeno, ona koja potječe iz prošlih stoljeća,⁴ kada je riječ o knjizi, u bibliotekarskim krugovima je međunarodno prihvaćeno da se starom knjigom smatra ona proizvedena ručnom tehnologijom, prije uvođenja strojne i masovne proizvodnje, dakle do polovice 19. stoljeća. Budući da se rukopisi promatraju kao zasebna kategorija, stara knjiga vremenski je „omeđena razdobljem od Gutenbergova izuma tiska u 15. stoljeću (1455.) pa sve do sredine 19. stoljeća (1830. - 1850. ili ovisno o tehnološkom napretku u tisku u određenoj zemlji). U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu hrvatskom starom knjigom smatra se ona tiskana do 1835. godine prema kriteriju jezika i pisma, budući da je te godine prihvaćeno štokavsko narječje kao osnovica standardnoga hrvatskoga književnog jezika.“⁵ Bračun se nije ograničio na ručno tiskanu građu već okuplja i strojno tiskanu te neknjižnu građu. Stare građe nastale do 1835. skupio je sedamdeset i devet primjeraka, od čega sedamdeset i šest knjiga i tri zemljovida. S obzirom na okolnosti respektabilna brojka jer je zbirka relativno mlada, građa nije nasljeđivana kroz generacije te je potpuno privatno financirana.

---

⁴ Isto.

⁵ Hasenay, D. Krtalić, M. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. // *Libellarium* : časopis za istraživanje pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova, 1, 2(2009), str.209.

Osim zbirke stare, rijetke građe Bračunova zbirka ima uvjete za stvaranje zavičajne, ali i nacionalne zbirke. Zavičajna građa vezana je uz slavonski zavičaj prema bibliografskim odnosno kriterijima zavičajne zbirke; publikacije objavljene u zavičaju; publikacije autora zavičajnika, a objavljene bilo gdje; sve što je objavljeno o zavičaju ili o njegovu pučanstvu (ili samo o pojedincima), bez obzira na mjesto objavljivanja.⁶ Većina publikacija ispunjava uvjet autora zavičajnika, dakle brojnih Slavonaca, objavljenih u Slavoniji, ali i raznim europskim gradovima.

Jedinice zavičajne građe mogu također biti dio nacionalne zbirke okupljene prema bibliografskim kriterijima koji se odnose na Hrvatsku. Zavičajna se građa tako proširuje brojnim neslavoncima i hrvatskim autorima te okuplja; djela hrvatskih autora (poput Marka Marulića, Ivana Gundulića, Bartola Kačića, Andrije Kačića Miošića itd.) objavljena u hrvatskim ili europskim gradovima (najčešće u Veneciji, Budimu, Pešti), pisana na hrvatskom, ali i njemačkom te latinskom jeziku.

Kompletnu građu odabire, nabavlja, smješta, štiti i održava sam Bračun, financirana je iz osobnih prihoda (nabavljanje knjiga, restauriranje, održavanje knjižnice itd.) i nalazi se u osobnom vlasništvu što ju čini privatnom.⁷ Građa ove privatne zbirke nije nasljeđivana već nabavljana uglavnom iz antikvarijata ili putem aukcija. Zbog pojačanog opreza pred kupovinom ukradenih knjiga i stečenog iskustva Bračun prihvaća građu uz izdavanje računa, a u slučaju darivanja ili kupovanja drugim putem inzistira na potpisivanju ugovora. Iako se u odabiru knjiga vodi i prema vlastitom interesu, jer kako i sam kaže uzima knjige koje ga nadahnjuju, taj vlastiti interes često se isprepliće sa ciljanim, sustavnim odabirom knjiga prema kriteriju stare knjige i zavičajne zbirke. Nabavljena se građa opisuje i popisuje u priručni elektronski katalog koji je izradio kako bi na jednom mjestu imao popis knjiga sa njihovim podacima, iako izrađen prvenstveno za vlastite potrebe nastao je po uzoru na knjižničarske kataloge. Katalog je u elektronskom obliku i sadrži podatke poput naziva, autora, godine izdavanja, izdavača, dimenzija i napomene u kojoj su opisane specifičnosti određene jedinice građe, kao npr. jeli prošla restauraciju, po čemu je značajna ili o čemu govori. Pretraživanje kataloga je moguće prema nazivu, autoru, godini, izdavaču, području kojemu pripada i zbirci. Područja predstavljaju tematske odrednice, ali i vrstu građe. Dvadeset i pet područja ponuđeno je u padajućem izborniku: biografija, enciklopedija, filozofija,

---

⁶ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Rijeka : Naklada Benja, 1994. Str.34.

⁷ Private Library. // Online Dictionary for Library and Information Science. / Reitz, J. M. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_p.aspx (12.5.2016.)

glagoljica, katekizam, književnost, leksikon, misal, molitvenik, monografija, novine, obrednik, periodika, povijest, pravo, pravopis, propovijed, putni vodič, rječnik, sport, sveto pismo, teologija, umjetnost, zbornik, znanost. Zbirke u koje je sveukupna građa podijeljena su: nove knjige, Pet stoljeća hrvatske književnosti, pretisci, stare knjige i zemljovidi. Nakon nabave i popisa građa se smješta ovisno o vrsti tj. radi li se o knjigama, periodici, zemljovidima ili sl. te se knjige kojih je najviše dalje dijele ovisno o starosti i području koje pokrivaju; teologija, najstarija teologija, nacionalna književnost, teorija književnosti, povijest, umjetnost, brodska književnost unutar koje je odvojena najstarija brodska književnost itd. Sva građa smještena je na police i u ormare u posebno uređenoj i održavanoj prostoriji. Građa se čuva na pogodnom mjestu, pravodobno se čisti, provjetrava i štiti od štetnih utjecaja, a po potrebi se restaurira, konzervira, ponovno uvezuje ili sl. Dakle, poduzimaju se brojni koraci zaštite sa ciljem produživanja vijeka građe i što duže uporabe. Iako ova zbirka nema široku čitateljsku publiku, prijatelji, poznanici i korisnici iz znanstvenih krugova zanimaju se za ovu zbirku i povremeno ju koriste.

3. Građa zbirke kao kulturna baština

Ovim poglavljem želim ukazati na vrijednost građe ove privatne zbirke. Započet ću sa pojmovima potrebnim za shvaćanje baštinskih obilježja te značajem i odnosom tih pojmova. Predstaviti ću problem utvrđivanja svojstva kulturnog dobra i pokušati vrednovati određenu građu zbirke Zvonimira Bračuna.

3.1. Osnovni pojmovi

Kultura je širok pojam, čemu ide u prilog i značenje latinske riječi *colere* od koje nastaje; nastanjivati, štiti, uzgajati, štovati. Kulturom, u širem smislu, može se nazivati cjelokupno društveno nasljeđe odnosno naučeni obrasci mišljenja, osjećanja i djelovanja neke grupe, zajednice ili društva. Ona postoji kao praksa tj. kao izričaj tih obrazaca u bilo ljudski kreiranoj, bilo prirodnoj okolini.⁸ Baština je, iz pozicije kulturologa, pojednostavljeno pojašnjena kao „nasljeđe koje preci ostavljaju potomcima.“⁹ Iz tako postavljenih definicija nadzire se značenje kulturne baštine. Kulturna baština odnosi se na „široki pojam naslijeđenih kulturnih dobara, a odnosi se na dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući i narodnu umjetnost, u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koji zajedno čine ukupnost kulture.“¹⁰ Dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti mogu se svesti pod dokumentarnu baštinu. Taj se pojam pojavljuje u sklopu Programa svjetske baštine 1992.,¹¹ kojemu je cilj skupiti dokumentirana kolektivna sjećanja ljudi cijeloga svijeta, njihovu dokumentarnu baštinu, koja čini veliki dio kulturne baštine. Dokumentarna baština bilježi evoluciju mišljenja, istraživanja i dostignuća čovječanstva. Većina se čuva u knjižnicama, muzejima i arhivima, ali i drugim mjestima te je često ugrožena. Osim što se dokumenti uglavnom sastoje od prirodnih, sintetičkih ili organskih materijala koji su podložni propadanju, u konstantnom su riziku od; prirodnih ugroza

---

⁸ Šola, T. S. Javno pamćenje : čuvanje različitosti i mogući projekti. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2014. Str.15.

⁹ Marasović, T. Kulturna Baština 1. Split : Veleučilište u Splitu, 2011. Str.9.

¹⁰ Isto.

¹¹ Memory of the World Programme : Preservation of documentary heritage. <http://www.unesco.org/new/en/santiago/communication-information/memory-of-the-world-programme-preservation-of-documentary-heritage/> (21.7.2016.)

poput poplava i požara; ugroza uzrokovanih ljudskim djelovanjem poput pljački, rata ili nezgoda; ugroza radi neadekvatnog rukovanja ili nemara u pružanju osnovne skrbi, smještaja i zaštite. Previše je dokumentarne baštine zauvijek izgubljeno. Program svjetske baštine ima tri glavna cilja: olakšati očuvanje svjetske dokumentarne baštine kroz praktičnu pomoć, savjete, informacije itd.; pomoći stvaranju sveopćeg pristupa dokumentarnoj baštini u vidu poticanja digitalizacije i sl; povećati svijest o postojanju i značaju dokumentarne baštine npr. stvaranjem registara na internacionalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini.¹²

Sam naziv „dokumentarna baština“ otkriva da je polazišni pojam dokument. Dokument se sastoji od dvije komponente; informacije i nositelja, obje komponente mogu biti raznih vrsta. Nositelji mogu biti npr. papir, glinene pločice, ploče, vrpce, filmovi, magnetne vrpce, optički mediji itd., a informacije mogu biti u obliku teksta, zvuka, slike, filma, elektroničkih podataka. Dokumentarna baština pokušava obuhvatiti sve vrste dokumenata, dakle sve vrste informacija i nositelja u kojima je zabilježena kulturna baština;

1) pisanu baštinu (rukopise, knjige, novine, plakate itd.) koja može biti zapisana tintom, olovkom, bojom itd., a nositelj može biti papir, plastika, papirus, pergamena, tekstil, palmino lišće, kamen itd.

2) nepisane grafičke produkte (crteže, grafike, karte, muzikalije)

3) audiovizualnu baštinu (filmove, ploče, vrpce, fotografije) u analognom ili digitalnom formatu, zapisanu mehaničkim ili elektroničkim putem ili na koji drugi način.

4) virtualne dokumente poput mrežnih mjesta na serverima: nositelj može biti tvrdi disk ili traka, a sadržaj je zapisan u obliku elektroničkih podataka.¹³

Prema UNESCOvoj podjeli dokumentarna baština pripada materijalnoj pokretnoj kulturnoj baštini. Tradicionalna je podjela kulturne baštine prema obličju na materijalnu i nematerijalnu. Materijalnu kulturnu baštinu čine pokretna (rukopisi, slike, skulpture, kovanice...), nepokretna (spomenici, arheološke iskopine itd.) i podvodna (olupine brodova, gradovi pod vodom itd.) kulturna dobra. Nematerijalna kulturna baština su usmena predaja, rituali itd.¹⁴

---

¹² Memory of the World : General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage. rev. ed. / prepared by Ray Edmondson. UNESCO : 2002. Str.3.

¹³ Isto, str.8.

¹⁴ UNESCO database of national cultural heritage laws : definition of the cultural heritage. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/> (21.7.2016.)

3.2. Vrednovanje građe kao kulturnog dobra

Vrednovanjem građe ove privatne zbirke moglo bi se utvrditi ima li ona baštinska odnosno svojstva kulturnog dobra. Kriteriji kojima će se vrednovati ovisit će o tome kako se razumije kultura, a time i kulturna baština. Sam pojam kulturne baštine neprestano se razvija i stalno mu se pripisuju nove vrijednosti i značenja. „Što će se smatrati kulturnom baštinom, i time vrijednim zaštite, uvelike ovisi o društvenim prilikama i trenutnoj kulturnoj svijesti u društvu, ali također i o suvremenim umjetničkim tendencijama.“¹⁵ Mnogi su bibliotekari i bibliofili kroz povijest navodili razne kriterije prema kojima se građa može vrednovati. Neki od njih poslužili su pri sastavljanju liste kriterija predstavljene u Programu svjetske baštine sa ciljem vrednovanja dokumentarne baštine za unošenje dokumenata u Registar svjetske baštine. Dokumenti koji ulaze u registar od svjetskog su značaja, ali njihov utjecaj može biti internacionalan, nacionalan i regionalan te se prema tome mogu upisivati u internacionalni, nacionalni ili regionalni registar. Iako postavljeni kriteriji služe za utvrđivanje svjetskog značaja oni mogu biti pomoć pri procjeni dokumenata kao kulturne baštine u hrvatskom kontekstu odnosno pri nacionalnoj vrijednosnoj klasifikaciji. Kriteriji su sastavljeni u dokumentu Opće smjernice za očuvanje svjetske dokumentarne baštine¹⁶ 2002., dopunjene 2007., a slijedi pokušaj prilagodbe tih kriterija hrvatskim uvjetima.¹⁷ Prilagođeni kriteriji mogu poslužiti i kao preduvjeti za upis knjiga u registar hrvatske dokumentarne baštine odnosno Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kojega je Ministarstvo kulture pokrenulo 2002. godine. Osnovna zadaća registra je da se stekne uvid u količinu, rasprostranjenost, vrstu i stanje kulturnih dobara misleći pri tome i na materijalnu i nematerijalnu građu. Sve knjižnice, muzeji i sl. te privatne i pravne osobe trebale bi prijaviti građu od kulturnog značaja koju posjeduju. Međutim, javlja se problem kod procjene građe koju posjeduju jer Ministarstvo ne propisuje koja su to svojstva građi potrebna za upis u Registar,¹⁸ već samo navodi da je to zadaća povjerenstva; „postupak vrednovanja knjižnične građe za koju se predmnijeva da ima svojstvo kulturnog dobra od najvećega nacionalnog značenja zadaća je posebnoga

---

¹⁵ Šošić, M. T. Pojam kulturne baštine : međunarodnopravni pogled. // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. 51, 4(2014), str.834.

¹⁶ Memory of the World : General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage.

¹⁷ Harni, S. Kriteriji za utvrđivanje svojstva knjige kao kulturnog dobra. // Muzeologija, 48/49 (2012), str.9.-26.

¹⁸ Krtalić, M. Hasenay, D. Zaštita pisane baštine u knjižnicama : analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 54, 1/2(2011), str.37.-66.

stručnog povjerenstva koje imenuje ministar kulture iz redova istaknutih stručnjaka za kulturnu baštinu.“¹⁹

Kako bi bili primjenjivi u hrvatskom okruženju kriterijima iz Općih smjernica koji su naznačeni kao dokumentarni tip kriterija pridodani su bibliografski i vrijednosno-kategorijalni tip kriterija. Bibliografski tip prati kriterije hrvatske nacionalne bibliografije odnosno nacionalne zbirke Croatica. Vrijednosno-kategorijalni tip promatra knjige s obzirom na polje njihova utjecaja u sadržajnom i vizualnom smislu. Njihov utjecaj može biti internacionalan, nacionalan, regionalan ili zavičajan.

Bibliografski kriteriji obihvaćaju formalne koji se tradicionalno koriste i sadržajne koji su im pridodani u novije vrijeme, s obzirom na veću dostupnost garde. Formalni su: hrvatski autor; hrvatski jezik; hrvatski teritorij; inkunabule hrvatskih tiskara. Sadržajni su: o Hrvatima; o hrvatskoj prirodnoj i kulturnoj baštini. Sva građa zbirke Zvonimira Bračuna ispunjava barem jedan od bibliografskih kriterija nacionalne zbirke.

Vrijednosno-kategorijalni kriteriji su; univerzalni odnosno internacionalni koji prati registre građe od internacionalnog utjecaja te uvjetuje hrvatske knjige svjetske baštine koje ispunjavaju hrvatske bibliografske kriterije, ali i kriterije za upis u Registar svjetske baštine te strane knjige koje se nalaze u Hrvatskoj, a mogu biti ili već jesu upisane u Registar svjetske baštine. Drugi vrijednosno-kategorijalni kriteriji služe kako bi se knjige koje nisu od svjetskog značaja mogle vrednovati; nacionalni, sukladno bibliografskim kriterijima; regionalni, koji se odnosi na mediteransku ili srednjoeuropsku regiju; zavičajni, dakle od županijskog ili lokalnog značaja.

Dokumentarni kriteriji odnose se na tekst Općih smjernica radi prilagodbe podijeljen na pretpostavke, glavne i sekundarne kriterije. Pretpostavke su autentičnost, jedincatost i usporedivost. Autentičnost dokumenta znači da su identitet i podrijetlo građe pouzdani te da original ne bude zamijenjen sa svojom kopijom, replikom ili krivotvorinom. Jedincatost odnosno svjetsko značenje pretpostavlja; da je dokument nenadomjestiv te da bi njegovo uništenje značilo veliku štetu za ljudsku baštinu; da je imao velik utjecaj u dugom vremenskom razdoblju ili u glavnim kulturnim područjima svijeta; da je reprezentativan s obzirom na tip publikacije; da je imao ili ima velik utjecaj na tijek

---

¹⁹ Ministarstvo kulture. Naputak za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra za knjižničnu građu. <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7375> (21.7.2016.)

povijesti, pozitivan ili negativan.²⁰ Usporedivost se odnosi na usporedivo značenje, značaj knjige ovisit će o drugima sa kojima se uspoređuje, sa drugima u registru.

Sekundarnim kriterijima postavljaju se pitanja:

- rijetkosti – čine li ga sadržaj ili materijalni oblik rijetkim primjerkom svoje vrste ili vremena?
- integriteta – s obzirom na ograničeno trajanje materijalnog izgleda nositelja jeli dokument kompletan ili djelomičan? Jeli izmijenjen ili oštećen?
- ugroženosti – jeli opstanak dokumenta ugroženo? Ako je dokument siguran jesu li potrebne mjere predostrožnosti kako bi se sigurnost održala?
- plana upravljanja – postoji li plan koji predstavlja važnost dokumentarne baštine sa prigodnim strategijama za očuvanje i pristup dokumentu?

Predstavljajući glavne dokumentarne kriterije koji su ujedno i kriteriji Općih smjernica izdvojit ću određene dokumente Bračunove zbirke kao primjere od nacionalnog ili zavičajnog značaja jer je zbirka usmjerena na prikupljanje slavonske literature. Dokument koji ima određenu vrijednost za zavičaj ne mora imati to značenje i na nacionalnoj razini te joj zbog usporedbe s drugim dokumentima sličnog značaja vrijednost na nacionalnoj razini opada. S obzirom da nacionalni registar nije razrađen, a zavičajni ne postoji neće biti moguće usporediti ih s drugim dokumentima koji pripadaju hrvatskoj pisanoj baštini. Prvenstveno ću dokumente međusobno uspoređivati s ostatkom građe ove privatne zbirke i među njima isticati najznačajnije. Njihov značaj odredit ću koristeći informacije iz priručnika povijesti književnosti, bibliografija, enciklopedija i sl.

Glavni dokumentarni kriteriji:

1. Vrijeme

Vrijeme nastanka, samo po sebi, ne čini dokument vrijednim, ali svaki dokument je kreacija svoga vremena. Neki dokumenti posebno predstavljaju svoje vrijeme jer su dokumenti krize ili značajne društvene ili kulturne promjene. Također, dokument može predstavljati novo otkriće ili biti prvi te vrste.

U ovoj se zbirci nalazi prijevod *Svetog pisma* Matije Petra Katančića, Budim, 1831. Prvi je to cjeloviti prijevod Biblije na narodni jezik te se kao prvi te vrste ističe

---

²⁰ Harni, S. Kriteriji za utvrđivanje svojstva knjige kao kulturnog dobra. Str.20.-21.

kriterijem vremena među ostalim knjigama Bračunove zbirke. Prijevod tako opsežnog i nerijetko lingvistički zahtjevnog djela pisanog na slavonskom štokavskoikavskom narječju²¹ utjecalo je na formiranje i standardiziranje narodnog jezika te mu se može pripisati nacionalni utjecaj. Ispunjava i dva bibliografska kriterija nacionalne zbirke, hrvatskog autora i hrvatski jezik, ali i kriterij zavičajne, slavonske zbirke jer je autor Slavonac.

2. Mjesto

Mjesto stvaranja može biti ključ vrijednosti. Dokument može sadržavati bitne informacije o lokalitetu ili je mjesto samo po sebi imalo utjecaj na događaje ili fenomen opisan u dokumentu. Može opisivati i okolinu, gradove ili institucije koje su nestale.

Kao dokument koji sadrži informacije o lokalitetu u ovoj se zbirci ističe zbirka razglednica Slavonskog Broda koje datiraju od 1899. godine do danas. Razglednice bilježe izgled grada i promjene u njegovoj infrastrukturi te su kao takve od povjesnog značaja za sam grad. Prema vrijednosno-kategorijalnim kriterijima njihov je značaj više zavičajni ili točnije lokalni jer se odnosi na grad. Ispunjavaju bibliografske kriterije nacionalne, ali i zavičajne, slavonske zbirke jer su autori najčešće zavičajnici, često su tiskane u zavičaju te dokumentiraju ljude i prirodnu, ali i kulturnu zavičajnu baštinu (npr. brodsku tvrđavu iz 18.st., franjevački samostan iz 18.st., sinagogu s kraja 19.st. koja je uništena nakon manje od 50 godina, itd.)

3. Ljudi

Društveni i kulturalni kontekst dokumenta može prikazivati značajne aspekte ljudskog ponašanja ili društvenog, industrijalnog, umjetničkog ili političkog razvoja. Može sadržavati suštinu velikih pokreta, tranzicija, napredaka ili nazadovanja. Može prikazivati veliki utjecaj pojedinca ili skupine ljudi.

Od utjecaja na društvo u ovoj se zbirci ističe *Satir iliti divji čovik* Matije Antuna Relkovića, izdanje iz 1779., Osijek. U književnoj povijesti, ali i u književnom životu Slavonije ono je najznačajnije djelo 18.stoljeća.²² Kritizira Slavonce kao zaostale i

---

²¹ Fućak, M. J. Prijevodi Biblije na hrvatski jezik. // Bogoslovska smotra, 61, 1-2 (1991), str.96.

²² Dukić, D. Hrvatska književnost : neke temeljne značajke. // Hrvatska i Europa : kultura, znanost i umjetnost. Sv. 3, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće) / uredio Ivan Supićić ; uredio Ivan Golub. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti : AGM : Školska knjiga, 2003. Str.491.

zapuštene te ih na duhovit i jednostavan način savjetuje i daje im upute za obnovu i razvoj zemlje, u duhu gospodarskih reformi Zapadne Europe.²³ Zbog jednostavnog stiha, prihvatljivog običnom puku, *Satir* je bio veoma popularno i rado čitano štivo. Velika čitanost ukazuje na utjecaj koji je ova knjiga imala i kroz koju su se mnogi obrazovali. S obzirom da se odnosi na Slavonce, utjecaj je zavičajni, a ako se sagledaju bibliografski kriteriji ispunjavaju kriterije nacionalne i zavičajne zbirke; autor je Slavonac, pisana je jezikom bliskim tamošnjem puku, tiskano je u Osijeku i govori o slavonskom zavičaju i ljudima.

4. Predmet i tema

Predmetno, dokument može predstavljati pojedine povijesne ili intelektualne napretke u prirodi, društvenim i humanističkim znanostima, politici, ideologiji, sportu i umjetnosti.

Dokument ove zbirke koji predstavlja napredak u razvoju historiografije je *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća* povjesničara Vjekoslava Klaića u pet knjiga izdanih u razdoblju od 1899. do 1911. u Zagrebu. Tih pet knjiga odigralo je veliku ulogu, o čem svjedoče riječi drugoga velikana hrvatske historiografije Ferde Šišića: „Izradbom, naučnom metodom i opširnošću Klaićevo djelo nadilazi sva dosadašnja djela te vrste u našoj historiografiji; upotrebljeni su za nj ne samo svi objelodanjeni izvori, već i golemo mnoštvo arkivalnoga blaga. Napisano je u smjeru genetičke škole, pa i jeste, naročito od druge knjige dalje, jedan od najodličnijih produkata naše moderne historiografije.“²⁴ Značaj ovog historioografskog djela je nacionalan jer prikazuje povijest svih Hrvata te ispunjava bibliografske nacionalne kriterije; hrvatskog autora, hrvatski jezik, hrvatski teritorij, o Hrvatima, s tim da je autor Slavonac pa bi se mogla svrstati i u zavičajnu zbirku.

5. Forma i stil

---

²³ Matija Antun Relković. // Leksikon hrvatskih pisaca. / uredili Fališevac, D. Nemeč, K. Novaković, D. Zagreb : Školska knjiga, 2000.

²⁴ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. / autori Bratulić, J. Damjanović, S. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007. Str.167.

Dokument može imati izrazite estetske, stilističke ili lingvističke vrijednosti, biti tipičan ili poseban primjerak svoje vrste, na nestalom ili nestajućem prenositelju te nestalog ili nestajućeg formata.

Tavola Nuova Di Schavonia Girolama Ruscellija iz 1561., tiskana u Veneciji, zemljovid je koji obuhvaća i teritorij današnje Hrvatske, nastala u doba kada se Slavonijom nazivao Balkan naseljen Slavenima. Ruscellijeva mapa proširena je verzija Gastaldijeve mape iz 1548. Ruscelli i Gastaldi gravirali su na bakru, označavajući prekretnicu u povijesti kartografije. Budući da je bakar čvršći od drveta koji se do tada koristio omogućavao je bilježenje više detalja. Od tog trenutka nadalje, većina kartografskih radova koriste ovaj medij.²⁵ Ako ovaj zemljovid predstavlja prekretnicu u povijesti svjetske kartografije može mu se pripisati internacionalan utjecaj. Za to je potrebno dodatno istraživanje razvoja izrade zemljovida na svjetskoj razini. Međutim, svakako mu se može pripisati utjecaj na hrvatsku kartografiju. Autori nisu Hrvati, no teritorij koji ona prikazuje je hrvatski te time ispunjava nacionalni bibliografski kriterij.

6. Socijalno-duhovno značenje

Tim kriterijem se reflektira živuće značenje odnosno emocionalna vezu dokumenta i ljudi koji žive danas. Zajednica pokazuje emocionalni odnos prema dokumentu odnosno prema načinu na koji on pridonosi identitetu zajednice i socijalnoj koheziji.

Primjer toga je značenje preporodnog časopisa *Danica*, pod uredništvom Ljudevita Gaja. U ovoj su zbirci kompletirani primjerci koji su kontinuirano izlazili od 1835. do 1849. Kroz časopis se zagovaralo hrvatsko i sveslavensko načelo te se predstavljao novi Gajev pravopis i štokavština što se zadržalo do danas. Obilježava početak standardizacije hrvatskog jezika i pravopisa što pridonosi identitetu hrvatskog društva i socijalne kohezije. Utjecaj je nacionalan jer se odnosi na hrvatski jezik. Bibliografski, časopis ispunjava kriterije nacionalne zbirke; hrvatski autori, hrvatski jezik, hrvatski teritorij, o Hrvatima.

---

²⁵Barry Lawrence Ruderman Antique Maps Inc. Girolamo Ruscelli: *Tavola Nuova Di Schiavonia*. <http://raremaps.com/gallery/detail/24959> (20.8.2016.)

4. Zaštita građe

Kao što je predstavljeno u prethodnom poglavlju određenim bi se jedincama građe ove zbirke mogao pripisati nacionalni ili pak zavičajni kulturni značaj. Građu koja ima status kulturnog dobra potrebno je zaštititi jer je od značaja za kulturu, povijest i identitet. U širem smislu zaštita knjižnične građe koja je prema vrsti građe istovjetna s dokumentarnom baštinom obuhvaća „stratešku, tehničku i operativnu razinu djelovanja te sva administrativna, pravna i financijska pitanja, kadrovsku politiku, kao i koncepte, pristupe, metode, tehnike i postupke bitne za čuvanje i dobrobit knjižnične građe te informacija koje ona sadrži.“²⁶ Cilj je zaštite očuvanje građe od propadanja i daljnje omogućavanje prijenosa informacija. Ta dva aspekta zaštite obuhvaćaju i samu srž dokumenta kao fizičkog nositelja i prenositelja informacija. Zornije bi se komponente dokumenta mogle prikazati na primjeru knjiga koje čine većinu ove zbirke; knjiga kao nositelj je demonstrativno odnosno formalno određena kao „tiskana, neperiodička publikacija od najmanje 49 str. namijenjena javnosti,“²⁷ dok je knjiga kao informacija funkcionalno odnosno sadržajno određena kao informacijski medij koji „pomoću grafičkih simbola (pismo, crtež, slika) koja sadržava ideje i realitete iz svih područja ljudskog i prirodnog bitka, osobito iz književnosti, znanosti i umjetnosti kako bi ih očuvala, posredovala i širila.“²⁸ Uz očuvanje sadržaja, važna je i zaštita knjige kao materijalnog predmeta jer predstavlja dokument vremena u materijalnom ili nematerijalnom smislu. Materijalne značajke knjige kao predmeta su vrsta papira, način uveza, dekoracija korica, vrsta tiska, oblik slova, ilustracije i sl. dok su nematerijalne komponente knjige okolnosti tiskanja, slijed vlasnika knjige, način, mjesto i vrijeme korištenja itd. Ti podaci govore o određenom razdoblju u smislu tehnoloških dostignuća, postojanja tiskara, razvoja tiskarstva, društveno-političke situacije, ekonomskog razvoja, razine obrazovanja stanovništva, navikama i ukusima čitatelja i sl.²⁹ Sve te informacije mogu biti korisne pri povijesnim, kulturološkim ili kakvim drugim istraživanjima.

---

²⁶ Hasenay, D. Krtalić, M. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. Str.206.

²⁷ Smjernice za izgradnju zbirke Croatica. / urednik Lobel Machala. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2016.

²⁸ Prezentacija Simbol – knjiga. // Dokumentarna baština. / Slavko Harni. Rijeka, 2014.

²⁹ Mataija, T. Knjiga u muzeju : primjer iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka. // Muzeologija, 48/49(2012), str.246-252.

Kako bi se očuvala i materijalna i sadržajna vrijednost dokumenta dva su koncepta zaštite; zaštita izvornika dakle materijalnog nositelja informacije i zaštita sadržaja odnosno informacije. Međutim, zaštitom materijalnog nositelja štiti se i pohranjeni sadržaj jer mu produžuje vijek i mogućnost korištenja, a zaštitom sadržaja, migracijom informacija, štiti se i izvornik jer se stvara mogućnost korištenja informacija bez uporabe čuvanog izvornika.

Zaštita izvornika razlikuje preventivni i korektivni pristup. Preventivni pristup odnosi se na skup mjera kojima se spriječava propadanje građe i usporava proces starenja, a korektivni se odnosi na skup mjera kojima se popravljaju nastale štete i vraćaju građi prvobitnu funkciju. Metode preventivnog pristupa su predviđanje i sprečavanje štetnih utjecaja uz osiguranje optimalnih uvjeta.³⁰ Štetni utjecaji mogu biti; fizikalni (radijacijska energija poput svjetla, topline i drugih vrsta zračenja), kemijski (atmosferska onečišćenja i onečišćenja sadržana u samom materijalu) i biološki (bakterije, gljive, insekti, glodavci i čovjek).³¹ Metode korektivnog pristupa su restauracija i konzervacija. „Restauriranjem se oštećen primjerk knjižnične građe dovodi u prvotno stanje. Konzerviranjem, idućim postupkom restauriranja, onemogućuje se daljnje štetno djelovanje. Konzerviranjem su obuhvaćeni i neoštećeni primjerci, kao preventiva.“³²

Zaštita sadržaja podrazumijeva zaštitu informacija neovisno o materijalnom nositelju i poznaje pristup preformatiranja tj. migriranja sadržaja. Metode preformatiranja su mikrofilmiranje i digitalizacija.³³ Digitalizacijom se na određeni način štiti i materijalni nositelj odnosno izvornik te se digitalizacija starih knjiga provodi upravo radi zaštite izvornika, povećanja dostupnosti i mogućnosti korištenja. Time se omogućava prisutnost gradiva u elektroničkoj okolini i njegovo brže pretraživanje. Stvaraju se zaštitne kopije izvornog gradiva čime se smanjuje upotreba vrijednih izvornika koji se u tome slučaju mogu nesmetano pohraniti bez čestog korištenja. Krajnji cilj digitalizacije je jednostavna i brza dostupnost informacija na globalnoj razini. Komunikacija i djelovanje putem globalne informacijske infrastrukture sve je učestalija. Sve više informacija biva traženo i isporučeno u nekom digitalnom obliku.³⁴ Razmjena informacija putem interneta ili nekog drugog medija postala je svakodnevicom, pa upravo u tom kontekstu digitalizacija gradiva ima velike

---

³⁰ Hasenay, D. Krtalić, M. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. Str.209.

³¹ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Str.410.

³² Isto, str.418.

³³ Hasenay, D. Krtalić, M. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. Str.209.

³⁴ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009. Str.159.

perspektive i mogla bi unaprijediti znanstveno-istraživački rad i na kreativan način predstaviti zbirke stare građe širem krugu korisnika.³⁵ Bračun uočava važnost digitalizacije te planira digitaliziranje svoje zbirke stare građe. Time će omogućiti otvoreno i slobodno korištenje sadržaja putem interneta svima zainteresiranima.

Digitalizacija odnosno migriranje sadržaja je u planu, dok je trenutno Bračun usredotočen na očuvanje materijalne građe svoje zbirke, ali samim tim i njezine sadržajne vrijednosti jer se čuvanjem izvornika odnosno materijalnog nositelja čuva i sadržaj. Mjere zaštite koje poduzima odnose na zaštitu izvornika u preventivnom i korektivnom smislu.

4.1.1. Poduzete tehnike preventivnog pristupa

Prostorija u kojoj je čuvana građa je 2007. potpuno novouređena te ima izgled knjižnice, sa novim namještajem i policama, redovno se čisti i održava čime se postiže zaštita od vanjskih faktora; vlage, topline, svjetlosti i bioloških organizama. Regulacija temperature i vlage postiže se klimatizacijom te redovnim provjetravajnem prostora. Prema preporuci struke ormari su građeni sa stražnjim prorezima koji omogućavaju stalnu cirkulaciju zraka. Uz to, jednom godišnje, u proljeće, knjige se iznose na svjež zrak kako bi se još bolje provjetrile i razlistale.

Ormari odnosno police građene su od hrastovine sa staklenim vratima koja štite građu od utjecaja svjetlosti jer ne propuštaju UV zračenja. Prozori i vrata kroz koja ulazi svjetlost su prevučena sa zaštitnom folijom koja štiti od UV zračenja, ali služi i kao sigurnosni, protuprovalni sistem. Cijeli prostor je također pokriven alarmnim sustavom čime su podnesene preventivne mjere u slučaju provala. Police su podignute od poda čime se štite od poplava.

Građa se redovito pregledava, provjetrava i čisti. Listovi knjige se čiste mekim kistom, time se uklanja prašina, kožni uvezi se premazuju kremom, a platneni uvezi se prelaze spužvom od kaučuka. To je ujedno i standardni proces čišćenja tek pridošle knjige.

---

³⁵ Katić, T. Digitalizacija stare građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 46, 3-4(2003), str.33.

Stara periodika je u posebnoj zaštitnoj bezkiselinskoj kutiji. Svaka sveta sličica i razglednica pohranjena je u zasebnoj bezkiselinskoj uložnici koje su uvezane u mapu kožnoga uveza.

Sva stara građa koristi se uz upotrebu zaštitnih rukavica i uz upotrebu stalka za čitanje od plastike i poliuretana kojim se onemogućava otvaranje knjige više od 120°.

4.1.2. *Poduzete tehnike korektivnog pristupa*

Ako je uvez knjige oštećen i ne služi svrsi knjiga se ponovno uvezuje. Ako je potrebno provodi se proces neutralizacije odnosno odkiseljavanja papira. Papir ako je kiseo i sadrži lignin s vremenom će požutjeti i biti podložan deranju. Knjige starije od 1800.godine ne trebaju odkiseljavanje, ali papir iz 19. i 20.st. zna biti kiseo i imati dosta lignina. Neutralizacija se radi prskanjem listova knjiga tzv. „Bookkeeper“ tekućinom.³⁶

Knjiga koja dolazi s većim oštećenjima prosljeđuje se na restauraciju. „Tek mali broj knjižnica ima vlastite radionice za restauriranje i konzerviranje, pa se za takvu zaštitu obraćaju radionicama u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, Državnom arhivu Hrvatske i HAZU-u.“³⁷ Konzervatorsko-restauratorske radove na knjižnoj odnosno arhivskoj građi ove zbirke provodili su Jelena Piasevoli Mikac, dipl.ing.kem.teh., viši konzervator-restaurator, i Velimir Mikac, dipl.graf.ing., konzervator-restaurator.³⁸ Oba restauratora su licencirana od Ministarstva kulture Republike Hrvatske za radove na knjižnoj i arhivskoj građi za papir, pergamenu i kožu.

---

³⁶ Dani otvorenih vrata Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu povodom Dana europske baštine „SOS za knjižnu baštinu“. Kako se čuvaju i liječe knjige (metode zaštite) : radionica. / Leščić, L. Njegač, S. Zagreb, 2009. http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/4/4d/Kako_se_%C4%8Duvaju_i_lije%C4%8De_knjige.pdf (25.8.2016.)

³⁷ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Str.419.

³⁸ Prilog 2.

5. Zavičajna građa

Ovaj je kolekcionar u staroj knjizi pronašao inspiraciju za stvaranje zbirke. No, za stvaranje reprezentativne zbirke bilo je potrebno ograničiti se još jednim kriterijem. Odlučio je prikupljati građu vezanu uz njegov zavičaj. Danas, zbirka mu je pretežito zavičajna, a njezina kvaliteta leži upravo u staroj, rijetkoj građi. U ovom poglavlju pojasnit ću što je zavičajna zbirka, kako se određuje i koji joj je teritorijalni i vremenski opseg. Predstaviti ću sadržaj zbirke i istaknuti građu koja je značajna zbog svoje starosti, povijesti, književne vrijednosti ili sl. U svrhu shvaćanja književne vrijednosti određenih djela pružit ću prikaz povijesti slavonske književnosti do sredine 19.st.

Zavičajna zbirka, pojednostavljeno, „je sustavno prikupljena, uređena i obrađena knjižnična građa koja se svojim sadržajem odnosi na zavičaj.“³⁹ Može sadržavati svu vrstu knjižnične građe. Ova zavičajna zbirka od vrste građe obuhvaća prvenstveno knjige, nešto manje serijskih publikacija, nekoliko zemljovida i razglednice. Određenija definicija zavičajne zbirke koja se pojavljuje u knjižničarskoj literaturi je „posebna zbirka jer skuplja, obrađuje, smješta, čuva i daje na korištenje tiskanu ili na drugi način umnoženu građu o nekom području, građu izdanu bilo gdje u svijetu, a stvorili su je ljudi koji su na bilo koji način vezani uz taj kraj te publikacije koje su izdane ili pak tiskane na tom lokalitetu.“⁴⁰

Građa zavičajne zbirke trebala bi odražavati „cjelokupan život jednog lokaliteta, od njegova nastanka do današnjeg vremena obuhvaćajući; prirodne uvjete i bogatstva, povijesni, gospodarski, društveni razvoj, socijalnu i političku strukturu, kulturnu povijest, tradiciju i umjetničko stvaralaštvo.“⁴¹ Iako se zavičajna građa može prikupljati u svim baštinskim ustanovama; knjižnicama, arhivima i muzejima najčešće se nalazi u narodnim knjižnicama. Ustroj zavičajne zbirke jedna je od osnovnih zadaća narodnih knjižnica što je uređeno zakonom i raznim pravilnicima. Stoga se navedena definicija zavičajne zbirke odnosi u prvom redu na narodne knjižnice kojima je zadatak stvoriti zavičajnu zbirku koja će biti izvor za

---

³⁹ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. / Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva. Šibenik : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf>. (22.7.2016.)

⁴⁰ Pejić, I. Zavičajna zbirka Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar // Bjelovar: Prosvjeta, 1996. Str.9.

⁴¹ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu.

istraživanje i upoznavanje razvoja materijalnih i nematerijalnih dobara jednoga kraja i pružati podatke za: istraživanja o prirodnim osobinama prostora, demografska istraživanja, istraživanja o životu, običajima i vjerovanjima, istraživanja o gospodarskom razvoju, istraživanja političke, kulturne i socijalne povijesti, istraživanja za sve oblike umjetničkog stvaralaštva.⁴² Osim što može poslužiti kao izvor za istraživanja zavičajna zbirka čuva identitet zajednice, osvještava pripadnost jednoj kulturnoj, povijesnoj i geografskoj sredini. Značaj zavičajne zbirke stoga nadilazi okvire knjižnice i postaje zadaća i interes svakog pojedinca i društvene zajednice u cjelini. Kao pojedinac, Zvonimir Bračun, je stvaranjem stare zavičajne zbirke dao svoj doprinos. Njegova zbirka, iako ograničena kriterijem starosti ističe se zbog rijetkosti knjiga koje ju čine. Tako stara i rijetka građa može se koristiti za razna istraživanja te ima povijesnu, dokumentacijsku, znanstvenu i umjetničku vrijednost.

5.1. Okviri zavičajne zbirke

Riječ zavičaj označava mjesto rođenja ili rodni kraj,⁴³ dakle može označavati naselje ili mjesto, ali i širu okolinu, ponekad i cijelu regiju. Ovisno o tome razlikuju se; lokalne ili mjesne zavičajne zbirke koje pokrivaju područje određenog grada, naselja ili sela; subregionalne zbirke koje pokrivaju područje određenog mjesta i njegove šire okoline, npr. jedan grad s pripadajućim općinama i naseljima; regionalne zavičajne zbirke koje obuhvaćaju područje regije, npr. županiju ili šire.⁴⁴ Budući da je vlasnik ove zbirke iz Slavonskoga Broda, zavičaj koji pokriva je najvećim dijelom današnja Slavonija što zbirku čini regionalnom, a unutar zbirke posebna pažnja je usmjerena gradu Slavanskom Brodu i njegovoj okolini te se može reći da je zbirka i subregionalna ili pak lokalna.⁴⁵ Usredotočit ću se na regionalnu zbirku, no iako je poznato da se radi o Slavoniji, regiju nije uvijek jednostavno odrediti.

Kod određivanja opsega zavičajne zbirke uzima se u obzir administrativno-teritorijalna podjela, a prema potrebi i povijesno-kulturni razvoj.⁴⁶ Ako se pogleda administrativno-

---

⁴² Isto.

⁴³ Zavičaj. // Hrvatski jezični portal. <http://hjp.znanje.hr/> (22.7.2016.)

⁴⁴ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu.

⁴⁵ Zavičajna zbirka. // Hrvatska enciklopedija. Sv. 1-11. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999.-2009. <http://www.enciklopedija.hr/> (22.7.2016.)

⁴⁶ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu.

teritorijalni aspekt opseg zavičaja je jasan jer su granice Slavonije kao regije ucrtane još u 16.st. Čak i ako ne znamo povijest Slavonije zna se da se tiskana knjiga pojavila sredinom 15., a u 16.st. su tiskarstvo i izdavaštvo doživjeli procvat⁴⁷ te su milijuni primjeraka tiskanih knjiga preplavili europske zemlje. Prema tome se može pretpostaviti da knjige koje će sačinjavati ovu regionalnu zbirku neće biti starije od 16.st. što se poklapa sa uglavnom konstantnim slavonskim granicama. Današnja Slavonija je „regija u ist. dijelu Hrvatske, između Save na J i Drave na S (hrv. međurječje), odn. r. Ilove na Z, Dunava na I te Vuke i Bosuta na JI.“⁴⁸ „Prostorni okvir novovjekovne pokrajine Slavonije, zacrtan rijekama Dravom, Dunavom, Savom i Ilovom, baština je osmanske vladavine nad tim područjem.“⁴⁹ Do pada Virovitice 1552. Osmanlije su pokorili cijelo donje međurječje Drave i Save. Od tada se hrvatska područja istočno od Virovitice koja su zauzeli Osmanlije sve više počinju nazivati Slavonijom i to ime se „protegnulo na čitavo donje međurječje sve do Dunava. U vrijeme velikog rata za oslobođenje habsburških zemalja od Turaka (1684-1699), okončanog mirom u Srijemskim Karlovcima, ime Slavonija već se posve ustalilo za cijelo istočno međurječje koje je dotad pripadalo Osmanskom carstvu.“⁵⁰

Međutim, ako se pogleda povijesno-kulturni razvoj Slavonije može ju se povezati s okolnim regijama; Baranjom, Srijemom, Bačkom i Bosnom pa je granice zavičaja teže odrediti. Povijesno gledajući, ta područja dijele sličnu sudbinu, zajedničko im je što bivaju stotinjak i više godina pod Osmanskom vlasti što je odredilo i njihovo uređenje i gospodarske i društvene prilike. U to vrijeme, ključnu su ulogu u kulturnom životu i pismenom djelovanju imali redovnici, osobito franjevci. Mnogo redova je propalo, što zbog uništavanja crkvi i namjernoga otežavanja njihova djelovanja, što zbog iseljavanja stanovništva, naročito vlastele koja bi crkvu podržala, što zbog prelaska dijela stanovništva na islam. Franjevci su se uspjeli zadržati upornošću i zahvaljujući „Ahdnami“ sultana Mehmeda II. Osvajачa.⁵¹ Tom su poveljom kršćanstvo kao jednobožačka religija i franjevci kao njeni propovjednici pravno dobili slobodu djelovanja i suživota u Osmanskom carstvu iako je praktična stvarnost bila nešto drugačija.⁵² Uz svoj osnovni cilj, očuvanje katoličanstva na ovim prostorima, preuzet će brigu oko obnove

---

⁴⁷ Stipčević, A. Povijest knjige. 2. prošireno i dopunjeno izd. Zagreb : Matica hrvatska, 2006. Str.423.

⁴⁸ Slavonija. // Proleksis enciklopedija. <http://proleksis.lzmk.hr/> (25.8.2016.)

⁴⁹ Andrić, S. Slavonija. // Hrvatski institut za povijest. Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema. <http://hips.hr/slavonija/> (17.8.2016.)

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Franjevci – Bosna Srebrena. Konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica BiH. <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=80> (25.8.2016.)

⁵² Moačanin, N. Turska Hrvatska : Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. : preispitivanja. Zagreb : Matica hrvatska, 1999. Str.114.

duhovnog, religioznog i kulturnog života koristeći se narodnim jezikom, pisanjem, čitanjem i tumačenjem molitvi, bilježenjem povijesti, a nakon odlaska Osmanlija i školovanjem naroda te osnivanjem samostana sa knjižnicama. Na okupiranim su područjima djelovali unutar provincije Bosne Srebrene koja je pokrivala Hercegovinu, dio Dalmacije, Like, Banije, Slavonije, Bačke, Banata, okolice Beograda i južne Ugarske.⁵³ Teritorij provincije obuhvaćao je područja okupirana Osmanlijama i povećavao se kako se širilo područje osmanske vlasti. Okolne regije Slavonije; Baranju, Srijem, Bačku i Bosnu veže jedna provincija kao jedini čuvar narodne pisane baštine te „jezična bliskost (štokavština) i slični oblici narodne kulture, ali i institucije franjevačkog reda.“⁵⁴ I nakon povlačenja Osmanlija oni nastavljaju sa svojim djelovanjem, a 1757. će se područja nekadašnje Bosne Srebrene izvan geografske Bosne pod vlašću Habsburgovaca izdvojiti kao Provincija Ivana Kapistrana.⁵⁵ Budući da književnost u Slavoniji krajem 18.st dobiva zamah dosta će se pisati i tiskati upravo na teritoriju Provincije Ivana Kapistrana koja pokriva gore navedene okolne regije, izuzev Bosne.

Zavičajna zbirka Zvonimira Bračuna sadrži građu koja se odnosi i na Slavoniju i na okolne regije te bi se granice zavičaja mogle odrediti i gledajući povijesno-kulturni aspekt, no zbog bliskosti i povezanosti s rodnim gradom Slavonskim Brodom, ali i zbog veće koncentracije pisaca upravo u Slavoniji ipak je većina građe vezana uz nju te će kao opseg zavičajne zbirke uzeti Slavoniju kao regiju. Većina zavičajne građe je iz prošlih stoljeća te će se pri predavljanju zavičajne zbirke usredotočiti na građu nastalu do sredine 19.st., prema definiciji stare knjige.

5.2. Povijest slavonske književnosti

Kako bi se razumijeli povijesni i društveni kontekst publikacija, književna gibanja, stvaralaštva i nastali odnosi bitno je predstaviti povijest književnosti područja na kojemu nastaju. Poznavajući povijest toga prostora, društvenih, političkih i književnih gibanja može se shvatiti značaj književnih djela. Slavonsku književnost približit će kroz hrvatsku književnost koje je dio. Razvoj cijele zemlje te politička i povijesna zbivanja, ali i europski utjecaji formirat će književnost na hrvatskim prostorima, a time i Slavonije.

---

⁵³ Franjevci – Bosna Srebrene. Konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica BiH. <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=80> (25.8.2016.)

⁵⁴ Dukić, D. Hrvatska književnost : neke temeljne značajke. Str.481.

⁵⁵ Hoško, F. E. Slavonska franjevačka ishodišta. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 2011. Str.55.

Budući da se kroz povijest nije radilo o jedinstvenom nacionalnom prostoru, svaki regionalni prostor pa tako i Slavonija, sa svojom poviješću i specifičnostima kroji zasebnu priču. Koristeći razne priručnike povijesti hrvatske književnosti te članke, kritike i priručnike koji se bave književnošću u Slavoniji predstaviti će povijest slavonske književnosti do sredine 19.st.

Pismenost se u Slavoniji javlja u 12., 13. st. te je ograničena uglavnom na pismo u kamenu tj. nadgrobne spomenike i diplomatske listine, i to na latinskom i hrvatskom jeziku. Službene diplome (povelje, listine, isprave) izdavali su, kao i drugdje, nositelji svjetovne i crkvene vlasti. Kroz 14. i 15.st. uz administrativne spise nastaju i crkvene historiografije, često o životu svetaca, pišu se i prepisuju liturgijske knjige itd. Dok je u Dalmaciji počinjala cvjetati renesansna poezija, Slavonija je 1524. pala pod Turke te ju renesansa nije niti dotakla.⁵⁶ Potom se u užoj Hrvatskoj pod utjecajem reformacije razvija kulturni život i prosvjetiteljski rad.⁵⁷ No, Slavonija je pratila sudbinu drugih potlačenih zemalja, kao što su Bosna, Hercegovina i Srbija te se pisana aktivnost svodi na radove prilagođene Crkvi i neukom narodu.

Dok je Slavonija bila pod Osmanlijama, pismena vlastela je prebjegla, a franjevci su kao jedini od strane Osmanskog Carstva priznati red u to vrijeme širili književni rad koji je bio usmjeren na objašnjavanje katoličke vjere, širenje i tumačenje propovijedi, evanđelja i života svetaca. Franjevački samostani su tada u Slavoniji bili jedina, iako skromna, ognjišta prosvjete.⁵⁸ Još od srednjega vijeka samostani imaju knjižnice sa skriptorijima u kojima su se prepisivale knjige. Njihove knjige ponajprije su bile knjige za bogoslužje, no s vremenom će se sve više baviti znanošću, filozofijom, teologijom i književnošću, pa će se i njihove knjižnice puniti knjigama iz tih područja. Potreba za raznim knjigama nastaje jer su u svojim samostanima osnivali škole koje su polazili, osim budućih svećenika, i oni koji nisu učili za svećenički poziv. Među slavonskim samostanima najviše se u to vrijeme istaknula Velika kraj Požege. Velika je stjecanjem okolnosti postala kulturni i vjerski centar za cijelu osmansku Slavoniju. Bilo je tamo sjemenište, novicijat i gramatička škola, tamo su se održavali provincijski kapituli Bosne Srebrene, povremeno su stanovali biskupi, dolazili papini vizitatori, pohoditelji.⁵⁹

---

⁵⁶ Pisana riječ u Hrvatskoj. / glavni urednik Josip Bratulić. Zagreb : MTM, cop., 1985. Str.23.-25.

⁵⁷ Isto, str.23.-25.

⁵⁸ Matić, T. Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda. Zagreb : HAZU, 1945. Str.52.

⁵⁹ Cvekan, P. Požeški franjevci i njihovo djelovanje. Požega : P. Cvekan, 1983. Str.57.

Krajem 17.st., Mirom u Srijemskim Karlovcima iz 1699. vraća se Slavonija Hrvatskoj. Sve one nevolje koje su mučile Hrvate posljednja dva stoljeća nastavile su se i trajale i u 18.st. jer je u novim vremenima sveopćeg napretka u Europi zastoj u razvoju i pomanjkanje slobode u Hrvatskoj bivao sve tragičniji. Novooslobođene krajeve, Austrija nije htjela pridružiti Bansknoj Hrvatskoj, nego je formirala i širila Vojnu krajinu, pretvarajući tako znatan dio Hrvatske u trajnu vojnu institucija potčinjenu austrijskom ratnom vojnom vijeću koju je koristila za vođenje vlastitih ratova i ugušivanje nemira. Austrijska feudalna administracija vodila je jedino brigu kako da u novoj krajini i regimentama pronade za državu što više vojnika, a za sebe što lakši i brži izvor bogaćenja.⁶⁰ Slavonska je Vojna krajina bila ustrojena kroz tri regimente (gradišku, brodsku i petrovaradinsku). Tako je Slavonija 18. i prve polovice 19.st. bila podijeljena na dva različita svijeta; s jedne strane vojno uređena Vojna Krajina gdje je seljak uživao „carevu“ zemlju i bio dužan do starosti služiti kao vojnik i kod kuće i u tuđini, a s druge strane banska Slavonija sa županijskom upravom u kojoj je sva vlast bila u rukama plemstva.⁶¹ Austrijske vlasti u Slavoniji i užoj Hrvatskoj jednako kao i mletačke u Istri i Dalmaciji imale su kolonijalan karakter. Narod je živio u neznanju i siromaštvu pa će književni život ne samo u novooslobođenoj Slavoniji nego i u cijeloj Hrvatskoj biti ograničen na tanak sloj učenih i pismenih.⁶² Srednje škole bile su u rukama redovnika koji su ih nakon odlaska Osmanlija osnivali i u nekim od slavonskih gradova. Tako su u Požegi 1698. i Osijeku 1766. otvorene javne gimnazije. Gimnazije su otvorili isusovci, iako su sva učilišta tadašnje Hrvatske podignuta najviše potporom mnogobrojne duhovne i svjetovne hrvatske gospode. Od isusovaca su ih na neko vrijeme preuzeli pavlini, a kada je red raspušten 1783. franjevci.⁶³

Unatoč teškim uvjetima i okolnostima sjeverni su krajevi Hrvatske pokazivali vidljive znakove prosperiteta. Stari se gradovi poput Varaždina, Zagreba, Požege, Osijeka, Križevaca, Vukovara, Karlovca i dr. šire i postaju nove urbanizirane cjeline. Ne postaju samo trgovačka i administrativna središta te spojnice u cestovnom i vodenom prometu nego se u njima smještaju i mnogi pripadnici plemićkog staleža. Upravo tada, u 18.st., u

---

⁶⁰ Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. // Povijest hrvatske književnosti, knjiga 3. Zagreb : Liber : Mladost, 1974. Str.293.-377.

⁶¹ Matić, T. Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda. Str.47

⁶² Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. Str.293.-377.

⁶³ Šišić, F. Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975. Str.359.

Slavoniji se uređuju i neke privatne biblioteke, osnivaju se različite zbirke i podižu značajna barokna zdanja.⁶⁴

Prvu polovicu 18.st. obilježava književni rad pisaca iz redova svećenstva (A. Bašić, I. Grličić, N. Kesić, S. Vilov) koji pišu i objavljuju nabožne knjige za puk, prije svega katekizme i molitvenike. Simbolično, slavonska književnost otpočinje katekizmom *Put nebeski* đakovačkog župnika I. Grličića, 1707.⁶⁵, koji se može pronaći i u Bračunovoj zbirci. Uopće je, neposredno nakon odlaska Osmanlija, u Slavoniji 18.st najrasprostranjenija literatura bila vjerska knjiga. Vjerska knjiga se potvrđuje kao razveden i produktivan književni sustav; obuhvaća katekizme, molitvenike, hagiografske spise, abecevice, pučku crkvenu pjesmu, lekcionare, prijevode pojedinih dijelova Svetoga pisma, prijevod Biblije, prijevode iz crkvenih otaca, pučke knjižice o raskolu između Istočne i Zapadne crkve, crkvenu dramu. Djelo o kontroverzi između katolika i pravoslavnih u Slavoniji⁶⁶ koje se nalazi u Bračunovoj zbirci je katekizam *Istina katoličanska*, Antuna Bačića, 1732., Budim, i prvo je takvo djelo u teološkoj literaturi na području Slavonije i Podunavlja.⁶⁷ Primjer hagiografskog djela u Bračuna je npr. *Život svetog Ivana od Nepomuka* Antuna Josipa Knezovića, 1759., Pešta. Knezović je kao jedan od pisaca prvog kruga slavonsko-podunavskih pisaca religiozne književnosti poticao obnovu i stvaranje književnosti u Slavoniji i među Hrvatima u Bačkoj i Ugarskoj te ga se ubraja među prve teokrite sa sviješću o svom narodu i sebi.⁶⁸

Posebno je vrijedno izdvojiti molitvenike koji su zahvaljujući svojoj polifunkcionalnosti pripomogli književnom životu koji je bio tek u zametku. Molitvenici su s jedne strane zadovoljavali vjersko-pragmatične potrebe tadašnjeg puka, no s vremenom su sve više donosili i minimalna svjetovna znanja koja se odnose na pismo narodnog jezika, znanja iz zemljopisa, povijesti pa čak i iz matematike. Jedan od primjera molitvenika upućenog vjerskom odgoju puka, a pripada Bračunovoj zbirci je *Bogoljubnost molitvena* Antuna Kanižlića, 1766., Trnava. Kasnijom diferencijacijom kulturno-

---

⁶⁴ Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. Str.293.-377.

⁶⁵ Hrvatska kulturna baština. Slavonija, Baranja i Srijem. <http://www.bastina-slavonija.info/tematskecjeline.aspx?id=68> (26.8.2016.)

⁶⁶ Prosperov Novak, S. Povijest hrvatske književnosti : Od Gundulićeva „Poroda od tmine“ do Kačićeva „Razgovora ugodnog naroda slovinskoga“ iz 1756. Knj.3. Zagreb : Izdanja Antibarbarus, 1999. Str.898.

⁶⁷ Bačić, Antun. // Hrvatska enciklopedija. Sv. 1-11. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999.-2009. <http://www.enciklopedija.hr/> (22.7.2016.)

⁶⁸ Marijanović, S. Šimun Mecić i Antun Josip Knezović : preusmjereni hrvatske književnosti u Slavoniji 18. stoljeća. // Dani Hvarskog kazališta : hrvatska književnost 18. stoljeća : tematski žanrovi i aspekti, , 22/1(1996), str.103.

društvenog života polifunkcionalnost molitvenika polako nestaje; molitvenik sve više postaje samo molitvena knjiga, na čijim su stranicama ispisane molitve.⁶⁹ I premda će takva literatura i drugi žanrovi nabožne pučke književnosti (homiletička, hagiografska, vjerskopolemička) živjeti i u drugoj polovici 18. stoljeća, to razdoblje ipak prije svega obilježava snažniji prodor svjetovne tematike, kao i stanovito žanrovsko obogaćenje (svjetovna epika, svjetovna lirika, religiozna drama). U tom relativno kratkom vremenu slavonska je književnost doživjela snažan rast, no njezina će osnovna obilježja ostati pretežita vezanost uz crkvene pisce, velik udio nabožnih tema i praktičan karakter.

Na književnost toga doba utjecale su s jedne strane iznad opisane političke prilike i okolnosti u kojima su se našli hrvatski krajevi, a s druge strane ideološke i filozofske struje koje su se u Europi rađale.⁷⁰ Temeljna značajka prosvjetiteljstva koje je u Europi aktualno u 17. i 18. st. je „povjerenje u um i spoznatljivost svih prirodnih i društvenih pojava. Nasuprot teocentričnoj slici svijeta, koja prirodu i društvo objašnjava polazeći od Boga, prosvjetiteljstvo je „zlatno doba humaniziranja“, u središtu kojega je čovjek (antropocentrizam) sa svojim duhovnim i tjelesnim moćima.“⁷¹ U hrvatskoj se književnosti prosvjetiteljstvo zaustavlja i zadržava na želji i namjeri da narod pouči i prosvijetli u svakodnevnom životu, da ga civilizira u kući i oko kuće, na radu, u ponašanju i odijevanju, da ga opismeni, da mu približi knjigu i „nauk“, da ga pokrene iz mrtvila neznanja i neprosvijećenosti u kojem se zbog duge ratničke prošlosti već stoljećima nalazio. Književnici upozoravaju na potrebu napretka, obrazovanja i mijenjanja starih običaja, a pritom ne zaboravljaju ni narodnu svijest i narodnu individualnost. Prosvjetiteljstvo i rodoljublje su u hrvatskoj književnosti tako bliske jedna drugoj da ih pri analizi književnih djela nije niti moguće odijeliti. Pojedini pjesnici su pri prosvjećivanju naroda postupali na različite načine. Slavonci su upozoravali na mane i loše običaje svakodnevnog života (Relković: prelo, kolo, isprazni razgovori, zaostalost u obrađivanju zemlje, izgradnji kuća, nepismenost; Došen: nemoral, ljubakanje, kolo, neumjerenost u jelu i piću) uvjereni da je to najbolji put preporoda pojedinca i cijeloga kraja. Da bi se to uspješno potrebno je „nauk“. Uz to, tim pjesnicima pred očima lebdi cijela Slavonija i njezine ljepote. Slavonski prosvjetitelji kao što su Matija Antun Relković ili Vid Došen imaju svoje mjesto u Bračunovoj zbirci; Relkovićev satirično-narativni spjev u 11 pjevanja *Satir iliti divji čovik*, izdanje iz 1779., Osijek, a ranije je objavljen 1762. u

---

⁶⁹ Hrvatska kulturna baština. Slavonija, Baranja i Srijem.

⁷⁰ Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. Str.293.-377.

⁷¹ Humanizam. // Hrvatska enciklopedija.

Dresdenu.⁷² U književnoj povijesti, ali i u književnom životu Slavonije ono je najznačajnije djelo 18.stoljeća.⁷³ Prirodne ljepote Slavonije opjevava, a njezine žitelje kritizira kao zaostale i zabačene. Satir, antičko mitološko biće ih na duhovit i jednostavan način savjetuje i daje im upute za obnovu i razvoj zemlje, u duhu gospodarskih reformi Zapadne Europe.⁷⁴ Zbog jednostavnog stiha, prihvatljivog običnom puku, *Satir* je bio veoma popularno i rado čitano štivo, a primjerci prvog izdanja postali su prava rijetkost, unatoč nakladi od 1500 primjeraka.⁷⁵ U drugom, proširenom izdanju iz 1779. uz lik Satira pojavljuje se i lik slavonskog seljaka koji mu odgovara i pokazuje kako je prihvatio njegove savjete. Vid Došen, iako nije Slavonac tamo provodi većinu svog života i piše *Aždaju sedmoglavu*, kod Bračuna prvo poznato izdanje iz 1768., Zagreb. Spjev čija je tema preuzeta iz kršćanske moralne teologije i primjenjena na život slavonskog puka.⁷⁶ Obrađuje temu o sedam smrtnih grijeha primijenivši ju na stanja iz svakodnevnog narodnog života u Slavoniji.⁷⁷

Određena prosvjetiteljsko-rodoljubna obilježja mogu se naći i u odnosu prema narodnoj književnosti te narodnoj umjetnosti uopće, prema svemu što je pučko, narodno. Mogu se naći u pisanju na narodnom jeziku, zapisivanju, skupljanju i opisivanju narodna blaga, svjesno aktivnom osjećaju prema ljepoti narodnog izraza. Kad je riječ o zanimanju za narodnu književnost među Slavoncima su Matija Petar Katančić i Antun Kanižlić, pjesnici koji diskretno koriste narodne motive i izraze; Andrija Kačić Miošić koji otvoreno i dosljedno slijedi put narodne pjesme te Matija Antun Relković.

Posebno obilježje hrvatske književnosti 18.stoljeća je upravo prosvjetiteljsko-znanstvena usmjerenost, ali se sve više širi i zanimanje za književna zbivanja u prošlosti. Među djelima te tematike ističe se i knjižica o hrvatskoj poeziji Slavonca Matije Petra Katančića *De poesi illyrica libellus*, 1817. Spis se promatra kao prvi pokušaj da se hrvatsko pjesništvo promatra s umjetničkog estetskog stajališta. U područje znanstvenog književnopovijesnog zanimanja pripadaju i naponi oko istraživanja vlastitog književnog jezika. Na području Slavonije javljaju se Antun Kanižlić i knjižica u kojoj objašnjava početke hrvatskog jezika *Prima linguae Illyriae initia*, 1735.; Blaž Tadijanović i kratka

---

⁷² Hrvatska pisana kultura : izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Sv. 1, VIII.-XVII. stoljeće. / Bratulić, J. Damjanović, S. Križevci : Veda, 2005. Str.59.

⁷³ Dukić, D. Hrvatska književnost : neke temeljne značajke. Str.487.-499.

⁷⁴ Relković, Matija Antun. // Leksikon hrvatskih pisaca.

⁷⁵ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.35.

⁷⁶ Došen, Vid. // Leksikon hrvatskih pisaca.

⁷⁷ Došen, Vid. // Hrvatska enciklopedija.

hrvatska i njemačka gramatika *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik*, 1761.; *Nova slavonska i nimačka gramatika* Matije Relkovića, 1767.; njemačka gramatika *Neue Einleitung zur slavonschen Sprache* Marijana Lanosovića, 1778.⁷⁸ Od navedenih Bračun posjeduje Relkovićeve gramatiku, ali iz 1774., Beč, te Lanosovićeve gramatiku, izdanje iz 1795., Budim. Relkovićeve gramatika bila namijenjena u prvom redu vojnicima jer je i sam bio vojnik, satnik.⁷⁹ Jezikoslovcem postaje iz istih razloga zbog kojih je postao književnikom, da svoje sunarodnjake pouči i prosvijetli. Tom je zamisli protkana i ova gramatika. Cilj, koji ispunjava, je pomoći Hrvatima da nauče njemački i Nijemcima da nauče hrvatski. Sastoji se od gramatike, pojmovnog riječnika, konverzacijskih uzorka i priče *Od mlinara, i njegova sina*.⁸⁰ Lanosovićeve gramatika, treće izdanje, pod nazivom *Anleitung zur Slavonischen Sprachlehre* pisana je za strance koji su se doseljavali u Slavoniju, na oslobođeni teritorij.⁸¹ Stoga je ova hrvatska gramatika pisana njemačkim jezikom, a ovo treće izdanje uz opis gramatike na njemačkom jeziku sadži i opis na mađarskom. Uz gramatiku sadrži rječnik i uzorke konverzacije, a u trećem izdanju i pojmovni rječnik. Kritika ju smatra najboljom slavonskom gramatikom.⁸²

Hrvatsku su književnost 18. stoljeća obilježili i latinisti koji su osim pisanja znanstvenih tekstova i prevođenja sa grčkog na latinski pisali i originalne stihove. Latinskim se pjevalo u raznim prigodama i u raznim književnim središtima. Ipak, latinisti su se javljali tamo gdje je kulturno-književna tradicija bila najsnažnija i gdje su postojali najbolji uvjeti za stjecanje potrebne naobrazbe. Nije zato čudo da je najsnažniji i najplodniji književni krug latinista u 18. stoljeću bio u Dubrovniku ili potjecao iz Dubrovnika. Međutim, ima i Slavonija svoga latinista Matiju Petra Katančića, poznatog prvenstveno kao znanstvenog radnika. Svoje latinske pjesme objavio je zajedno sa hrvatskim stihovima u djelu *Fructus auctumnales*, 1791. Pored njega književnu slavu latinskim pjesmama postigao je i Požežanin Franjo Sebastijanović.⁸³ Govoreći o prijevodima treba istaknuti Matiju Petra Katančića i njegov prvi cjeloviti tiskani prijevod Svetog pisma. Preveo je cijeli *Stari zavjet* (u četiri sveska) i *Novi zavjet* (u dva sveska), i

---

⁷⁸ Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. Str.293.-377.

⁷⁹ Košutar. P. Slavonski jezični priručnici. // Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 4(2015), str.89.

⁸⁰ Povijest hrvatskoga jezika : 17. i 18. stoljeće. /glavni urednik Ante Bičanić. Knj. 3. Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 2013. Str.393.-398.

⁸¹ Košutar. P. Slavonski jezični priručnici. Str.95.

⁸² Povijest hrvatskoga jezika : 17. i 18. stoljeće. Str.398.-401.

⁸³ Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. Str.293.-377.

to tako da je donosio hrvatski prijevod i paralelno latinski tekst. Prijevod je dovršen 1815./1816., uz njega Katančić prevodi psalme tako da je kompletan rukopis gotov 1822., no tiskan posthumno, tek 1831.⁸⁴ Prvi cjeloviti prijevod *Svetog pisma* iz 1831. nalazi se i u Bračunovoj zbirci, a on priprema pretisak istoga budući da još nije napravljen.

„Sliku stare slavonske književnosti grade djela, uglavnom prosvjetiteljskih orijentacija (M. A. Relković, Đ. Rapić, V. Došen, A.T. Blagojević, J. S. Relković), zatim baroknih (A. Kanižlić, A. Ivanošić) i klasicističkih orijentacija (M. P. Katančić).“⁸⁵ Međutim, historiografija najčešće ističe trojicu među slavonskim piscima 18.st.; isusovca Antuna Kanižlića, franjevca Petra Katančića i svjetovnjaka Matiju Antuna Relkovića. Antun Kanižlić, iako autor nekoliko vjersko-moralnih i propagandističkih djela te posmrtno objavljene teološke i crkvenopovijesne rasprave *Kamen pravi smutnje velike*, 1780. poznat je u prvom redu po religioznoj poemi o svetici Rozaliji iz Palerma, *Svetoj Rožaliji*, koja pokazuje da je ovaj Slavonac poznao dubrovačke pjesnike i na njih se ugledao, a s druge strane da mu nije bila nepoznata ni umjetnost rokoka.⁸⁶ Kanižlićevo najuspjelije djelo *Sveta Rožalija*, liturgijska lirika o svecima Družbe Isusove, objavljena je posthumno, 1780. u Beču, a Bračun čuva drugo izdanje iz 1863. tiskano u Požegi. Ovu religioznu poemu odlikuju složena pjesnička kompozicija i barokna književna obilježja dubrovačke i srednjoeuropske književnosti 17. i 18.st.⁸⁷

Matija Petar Katančić, svestran, širokog obrazovanja i kulture preveo je Bibliju, istraživao etnogenezu naroda na Balkanu i u Panoniji, sastavio hrvatsko-latinski pravni i latinsko-hrvatski etimološki rječnik, dok se njegov predgovor dvojezičnoj zbirci *Fructus auctumnales* tj. *Jesenski plodovi*, 1791., smatra prvom versološkom raspravom na hrvatskome jeziku.

Prije njega pojavio se prvi svjetovnjak među slavonskim piscima, vojnik gradiške i brodske regimente, Matija Antun Relković. U sedmogodišnjem austrijsko-pruskom ratu bio je zarobljen te poslan u Frankfurt na Odri. Naučivši francuski, upoznao se s prosvjetiteljskim idejama, a u zarobljeništvu je napisao i svoje glavno književno djelo, satiričko-narativni spjev *Satir iliti divji čovik u verše Slavoncem*, 1762. U njemu je opjevao Slavoniju i njezine ljepote, a slavonske seljake prikazao kao zapušteni i

---

⁸⁴ Farkaš, L. Prvi otisnuti prijevod Biblije u Hrvata. // Jezikoslovlje, 1/1(1998), str.20-34.

⁸⁵ Hrvatska kulturna baština. Slavonija, Baranja i Srijem.

⁸⁶ Brešić, V. Slavonska književnost i novi regionalizam. Osijek : Matica hrvatska, Ogranak, 2004. Str.11.

⁸⁷ Kanižlić, Antun. // Leksikon hrvatske književnosti. / urednik Vlaho Bogišić. Zagreb : Naprijed, 1998.

gospodarski zaostali dio puka pa ga poučava i savjetuje kako da se trgne iz zaostalosti i napreduje. Uz ranije spomenutu *Novu slavonsku i nimačku gramatiku*, 1767. sastavio je i molitvenik za vojnike *Slavonske libarice*, 1761. S njemačkog je preveo gospodarsko djelo o uzgoju ovaca *Prava i pomljivo ispisan ovčarnica*, 1771., a s latinskog jedno pravno djelo *Postanak naravne pravice*, 1794. Uzmu li se u obzir i zbirka pučkih zabavnih i nabožnih pričica, anegdota i parabola *Nek je svašta*, 1795., koja se uzima za jedan od početaka pučkog kalendarskog štiva u hrvatskoj književnosti, te prijevodi brojnih Ezopovih i Fedrovih basni čime se priključio i klasicističkoj struji, onda je Relković ne samo najpopularniji već ujedno i jedan od najplodnijih hrvatskih svjetovnih pisaca 18.stoljeća.⁸⁸ Bračun od Relkovićevih djela posjeduje ranije spomenutog *Satira i gramatiku*.

Čitav kulturno-prosvjetni i književni rad na prijelazu iz 18. u 19.st. sve više će stavljati u službu ideje o narodnoj emancipaciji, o potrebi narodnog otpora i obrane od njemačko-mađarske opasnosti. Beč je sa svojim apsolutističkim i prosvjetiteljskim centralizmom ugrožavao ne samo prava feudalnih staleža u Monarhiji pa tako i u Hrvatskoj nego je zbog teških uvjeta Hrvatske (teritorijalna raskomadnost i opća iscrpljenost zemlje) ugrožavao i posljednje oblike hrvatske državne samostalnosti. U to vrijeme hrvatski feudarci pokušavali su se osloniti na moćnu feudalnu klasu Mađarske, no Mađari su bili odlučni da Hrvatsku podrede i uključe u ugarsku „krunovinu“ te svoj narodni prostor prošire do mora. Tako su Hrvati pored bečkog centralizma bili izloženi i opasnosti od ugarskog imperijalizma. U tom teškom razdoblju uz napade na hrvatsku narodnu individualnost i posljednje ostatke hrvatske državne samostalnosti jačao je narodni otpor. Sve češće su se u Hrvatskoj javljali glasovi za očuvanje svoje narodnosti. Svijest o svojoj narodnosti je kroz dimenziju narodnog prosvjeđivanja živjela u hrvatskoj književnosti cijelo 18.st. (A. K. Miošić, M. A. Kuhačević, M. P. Katančić, A. B. Krčelić i dr.). S književnim stvaranjem uskladit će se i narodni prosvjetni rad; nastava na narodnom jeziku u nižim razredima, određeni udžbenici na narodnom jeziku, rječnici itd.

Iako i dalje administrativno razjedinjena, većina hrvatskih zemalja našla se u jednoj državi 1822. kad su Bansknoj Hrvatskoj ponovno vraćeni dijelovi što su pri formiranju Ilirije bili nasilno otrgnuti. To je znatno olakšalo međusobne dodire i zajedničke poticaje.⁸⁹ U žarištu uspostavljanja novoga, jedinstvenoga nacionalnoga identiteta našla se

---

⁸⁸ Brešić, V. Slavenska književnost i novi regionalizam. Str.12.-14.

⁸⁹ Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. Str.293.-377.

Sjeverna kajkavska Hrvatska sa Zagrebom kao središtem i Ljudevitom Gajem i njegovim suradnicima među kojima je bio i jedan Slavonac, Vjekoslav Babukić. Gajev jezični savjetnik i prvi ilirski jezikoslovac Babukić bio je i prvi Slavonac koji je oduševljeno pozdravio Gajev ilirizam pretežno ikavskom pjesmom *Danici i granici* štampanom još starim slavonskim pravopisom. Pod politički benignim imenom ilirski je pokret uspio okupiti „Ilire“ iz Slavonije, Hrvatske, Dalmacije, Istre, Primorja, Bosne i Hercegovine..., a kada ilirsko ime bude zabranjeno, još donedavno regionalističko ime hrvatsko pokrit će sve hrvatske krajeve. Nova hrvatska književnost pozivat će se i na slavonske pisce (Kanižlića) iako znatno manje nego na ostale, u prvom redu barokne dalmatinske (Gundulića) ili sjeverne autore (Vitezovića) te na narodno i pjesništvo na narodnom jeziku (Kačića). Novija književnost svoju žanrovsku sliku zahvaljuje časopisima i novinama te stoga valja napomenuti kako upravo Slavoncima pripada uloga začetnika nacionalne periodike. Prvi je Mirko Danijel Bogdanić koje je 1790. kanio pokrenuti *Wochenschrift*, ne samo za Slavoniju i Hrvatsku, već i za Dalmaciju koja je tada bila pod Mlecima. Drugi je Antun Nagy koji je 1813. svoj *Slavonski Feniks* namijenio za cijelo „regno Hungariae“. Ono što nije uspjelo njima, uspjelo je kajkavcu Gaju, ali će brzo nakon zagrebačke *Danice* i zadarske *Zore Dalmatinske* i Slavonija dobiti prvi časopis *Slavonac* 1863. Miroslava Kraljevića. Od stare periodike Bračun posjeduje književni časopis *Danicu*, odnosno primjerke koji su tjedno kontinuirano izlazili od 1835. do 1849., tiskani u Zagrebu. Prvo joj je ime *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, ali poznatija je kao *Danica ilirska* budući da pod tim imenom duže izlazi. Kao urednik potpisivao se Ljudevit Gaj, ali su list uređivali njegovi suradnici V. Babukić, D. Rakovac, S. Vraz, D. Demeter i B. Šulek. Već od 10.broja *Danica* se tiska novim Gajevim slovopisom i štokavskim jezikom. Istodobno je zagovarala i hrvatsko i sveslavensko načelo, bitno je utjecala na prihvaćanje jedinstvenoga književnog jezika i pravopisa, a odgojila je i hrvatsku čitateljsku publiku.⁹⁰ Od preporoditeljskih lingvistički značajnih djela Bračun čuva prvu znanstvenu hrvatsku gramatiku *Ilirsku slovnicu*, 1854., Zagreb, Vjekoslava Babukića „koja daje temelje hrvatskoga fonetskog nazivlja (na primjer samoglasnik, suglasnik, naglasak); u njoj je i prvi hrvatski etimološki rječnik novijega vremena; tu je i prva upotreba naziva štokavci, čakavci, kajkavci.“⁹¹

---

⁹⁰ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.143.

⁹¹ Babukić, Vjekoslav. // Proleksis enciklopedija.

Iako Slavonija u doba preporoda nije rodila ni jednog pravog pjesnika, niti je iz prošlosti mogla utjecati na novu nacionalnu književnost nekoliko će pisaca ilirskog razdoblja ipak najaviti budući kontinuirani udio Slavonaca. Zasebno mjesto pripada piscima broskog kruga, dakle onima s Vojne granice, u prvome redu članovima porodice Brlić, Ignjatu Alojziju, sinu mu Andriji Torkvatu i kćeri Jagodi kao rijetkoj ženi pjesnikinji među ilircima. 1822. Ignjat Alojzije Brlić objavio je *Grammatik der illyrischen Sprache* zalažući se za narodni štokavski govor i ikavštinu, izdavao je *Ilirski kalendar* te surađivao u *Zori Dalmatinskoj*. Bračun čuva njegova *Pisma sinu Andriji Torkvatu 1836.-1855.*, izdana tek 1942.-1943. u Zagrebu. Pisma su od povijesnog značaja jer „uz savjete sinu, u pismima iznosi i razmišljanja o političkim, kulturnim i društvenim zbivanjima svog vremena te znamenitim suvremenima (Lj. Gaj, J. J. Strossmayer i dr.).“⁹² Čuva i njegovu *Krstovku*, preradu *Kristijade* Junija Palmotića, Budim, 1835. koju je u skladu sa svojim jezičnim nastojanjima preveo sa dubrovačke ijekavštine te ju prenio iz osmeraca u deseterce.⁹³ Brlićev sin Andrija Torkvat bio je tajnik Matice Ilirske i urednik *Kola* te je surađivao i u južnjačkoj *Zori Dalmatinskoj*. U broskom krugu aktivan je i Stjepan Marjanović, suradnik *Novina* i *Danice*, svojim domoljubnim pjesmama opominje Slavonce da se nacionalno osvijeste te ih objavljuje u tri knjige *Vitie*, 1839., Pečuh, koje se nalaze i u Bračunovoj zbirci. Mato Topalović surađuje u *Danici*, nesuđeni je pokretač prvog slavonskog časopisa *Jeka od Osēka*, a populizira pokret tamburaškim zborovima i izdaje *Tamburaše ilirske*, 1842., u predgovoru se žali na nenarodni odgoj mladeži, nedostatak učionica, tuđi jezik itd. Pjesme tiskane u *Danici* skupljene su u knjizi *Odziv rodoljubivog serca*, 1842., Osijek, koja se nalazi i kod Bračuna. Luka Ilić, suradnik *Danice* i *Kola*, sakupljao narodne pjesme, priče i poslovice te ih objavio u *Narodni slavonski običaji*, 1846., i sastavio prvu biografiju na hrvatskome o legendarnom *Barunu Franji Trenku i slavonskim pandurima*, 1845. S Vojne granice je i Mijat Stojanović, samouki učitelj i saborski zastupnik brodske pukovnije, jedan od najplodnijih suradnika svih onodobnih časopisa i novina, autor *Slika iz domaćeg života slavonskog naroda iz prirode* 1857., pedagoških i gospodarskih tekstova namijenjenih puku, sakupljač narodnih priča, pjesama i poslovice. *Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Sriemu*, 1881., Zagreb, čuva Bračun. Praktičnoj strani života bio je okrenut Ivan Filipović, pokretač više časopisa među kojima i prvi za mladež *Bosiljak* 1864., a zbog svoje zbirke *Mali Tobolac*, 1850., zauzima mjesto prvog autora dječje poezije. Prva zbirka dječje poezije nalazi se i u

---

⁹² Brlić, Ignjat Alojzije. // Hrvatska enciklopedija.

⁹³ Isto.

Bračunovoj zbirci. Kao što je već rečeno da su u žanrovskoj obnovi Slavonci dali svoj dio, tako Miroslav Kraljević, urednik *Slavonca* ostaje zabilježen kao autor prvog našeg izvornog romana *Požeški đak*, napisan 1851., objavljen 1863. Nakon Kraljevića, u svim sljedećim razdobljima Slavonija će imati svoje pripovjedače, a jednako će tako stilsko-formativnu sliku novije hrvatske književnosti i u ostalim žanrovima neizostavno popunjavati i slavonski autori sve do danas.⁹⁴

5.3. Sadržaj zavičajne zbirke

U knjižničnoj se praksi zavičajnom zbirkom pokušava sadržajno pokriti povijest i sadašnje stanje nekog područja ili mjesta odnosno zavičaja. Obuhvaća: „publikacije objavljene u zavičaju; publikacije autora zavičajnika, a objavljene bilo gdje; sve što je objavljeno o zavičaju ili o njegovu pučanstvu (ili samo o pojedincima), bez obzira na mjesto objavljivanja.“⁹⁵ Budući da se ti kriteriji međusobno isprepliću pa autori zavičajnici često pišu o zavičaju i nerijetko objavljuju u zavičaju teško bi bilo podijeliti publikacije na taj način. Također, gotovo sva građa Bračunove zavičajne zbirke ima za autora zavičajnika, jedino zemljovid i pokoja razglednica ne ispunjavaju taj kriterij. Stoga ću se u nadolazećem poglavlju usredotočiti na značajnije autore zavičajnike ove zbirke i njihova djela, što podrazumijeva i publikacije koje opisuju slavonske običaje, zavičaj ili povijesno-političku situaciju u Slavoniji i publikacije objavljivane i tiskane u Slavoniji. U zasebnom poglavlju predstaviti ću građu koja se tiče Slavanskog Broda i okolice, odnosno lokalne zavičajne zbirke kojoj Bračun pri prikupljanju literature daje posebnu pažnju. Zemljovid koji predstavlja Slavoniju spomenuti ću kao građu zavičajne zbirke Slavonije, a razglednice grada Broda kao građu lokalne zavičajne zbirke Slavanskoga Broda.

Budući da je cjelokupna Bračunova privatna zbirka usmjerena na stariju literaturu pri predstavljanju slavonske zbirke usredotočiti na građu nastalu do polovice 19.st. što je definicija stare građe, a pri predstavljanju brodske zbirke ću spomenuti i značajniju građu nastalu nakon polovice 19.st.

---

⁹⁴ Brešić, V. Slavonska književnost i novi regionalizam. Str.24.

⁹⁵ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Str.35.

5.3.1. Slavonija

Već pri predavljanju povijesti slavonske književnosti spomenuti su neki od važnijih slavonskih autora koji su stvarali do polovice 19.st., kao što su Matija Antun Relković, Matija Petar Katančić i Antun Kanižlić. Kroz povijest slavonske književnosti predstavljen je značaj određenih publikacija za zavičaj i književnost te za formiranje svijesti odnosno ljudi sa toga područja. U ovome ću poglavlju uz već spomenute navesti i druge značajne Slavonce čije se publikacije čuvaju u Bračunovoj zbirci. Usredotočit ću se na autore te ću navoditi njihovu veću ili manju povezanost sa zavičajem što se vidi iz mjesta rođenja ili dužeg boravka. Navest ću i njihova zanimanja, zanimljivosti i utjecaje te ću samo nabrojati publikacije koje se nalaze kod Bračuna jer je značaj djela pokriven u Povijesti slavonske književnosti. Izostavit ću autore iz Slavanskoga Broda i okolice jer njih navodim u zasebnom poglavlju.

Mnogi navode⁹⁶ kako sa Grličićevim *Putem nebeskim* počinje slavonska književnost. Ivan Grličić (Olovo?, oko 1670. – poslije 1780., Đakovo)⁹⁷ djelovao je kao đakovački župnik i kapelan biskupa Nikole Ogranića te misionar Kongregacije De propaganda fide. *Put nebeski*, 1707., Venecija.

Antun Kanižlić (Požega, 1699. – 1777., Požega), pjesnik i redovnik. Djelovao u raznim isusovačkim školama u Banskoj Hrvatskoj, Slavoniji i Mađarskoj. 1752. dolazi u rodni grad gdje ostaje do kraja života. „Ujedno i jedini pravi, iako zakasnjeli, predstavnik baroka u Slavoniji. Da nije bilo njega, iz slavonske dionice hrvatske književnosti barok bi izostao.“⁹⁸ *Bogoljubnost molitvena*, 1766., Trnava; *Sveta Rožalija*, drugo izdanje, 1863., Požega; *Pobožnost molitvena na slavu presvetoj trojici jedinom Bogu*, 1893., Zagreb.

Matija Petar Katančić (Valpovo, 1750. – 1825., Budim), hrvatski i latinski pjesnik, prevodilac, estetičar, povjesničar i teoretičar književnosti, leksikograf, arheolog, povjesničar. Predavao u franjevačkoj gimnaziji u Osijeku te arhigimnaziji u Zagrebu, profesor na Sveučilištu u Pešti, istodobno kustos Sveučilišne biblioteke. Umrovljen

---

⁹⁶ Hrvatska kulturna baština. Slavonija, Baranja i Srijem.

⁹⁷ Sablić-Tomić, H. Rem, G. Slavonski tekst hrvatske književnosti. Zagreb : Matica hrvatska, 2003. Str.492.

⁹⁸ Kanižlić, Antun. // Hrvatska enciklopedija.

ostaje u Budimu do smrti.⁹⁹ Prvi cjeloviti prijevod *Svetog pisma* na hrvatski jezik, 1831., Budim.

Matija Antun Relković (Svinjar, danas Davor, 1732. – 1798., Vinkovci), književnik, gramatičar i prevoditelj. Kao mladić iz vojne obitelji stupio u vojsku sa šestnaest godina kao običan vojnik, brzo napredovao u službi, prvo u gradiškoj, a zatim u broskoj pukovniji. 1757. u sedmogodišnjem ratu zarobljen i poslan u Frankfurt na Odri. Tu se služio bibliotekom domaćina, a naučivši ubrzo francuski upoznao se s prosvjetiteljskim idejama koje su iz Francuske dolazile u Njemačku. Nakon zarobljeničtva vraća se u domovinu, često ratujući i napredujući u vojničkoj službi do čina kapetana. Car Josip II. podijelio mu je nasljedno plemstvo.¹⁰⁰ *Nova slavonska, i nimačka gramatika*, 1774., Beč.; *Satir*, 1779., Osijek.

Vid Došen (Tribanj podno Velebita, oko 1720. – 1778., Dubovik), iako rodom nije iz Slavonije, tamo je proveo većinu svoga života te je i tematika njegovih djela život slavonskoga puka. Službovao je u Požegi i Duboviku kraj Slavonskog Broda. Svojim se djelima uvrstio u predstavnike slavonskog prosvjetiteljstva i nastavlja se na Relkovića.¹⁰¹ *Aždaja sedmoglava*, 1768., Zagreb.

Vjekoslav Babukić (Požega, 1812. – 1875., Zagreb), bilježnik banskog Sudbenog stola i odvjetnik, suplent za ugarsko i mađarsko pravo na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji znanosti, tajnik Matice ilirske te je 1846. imenovan za profesora hrvatskoga jezika na Akademiji, a pripojenjem filozofije gimnaziji postaje srednjoškolski profesor.¹⁰² *Ilirska slovnica*, 1854., Zagreb.

Primjer slavonske zavičajne građe koja se odnosi na zavičaj, ali nije nastala tamo niti je autor zavičajnik je zemljovid *Tabula geographica exhibens regnum Sclavoniae : cum Syrmii ducatu* iz 1745. J.B. Homanna i njegovih nasljednika. Tiskan je u Nuernbergu i predstavlja Slavoniju u 18.st., bakrorez, kolorirani. Karta prikazuje Slavoniju i Srijem nakon mira u Požarevcu sklopljenog 1718. godine kojim je Srijem oslobođen od turske vlasti. Kako se navodi u kazalu karte, nastala je na temelju Khevenhüllerove velike karte razgraničenja nakon Požarevačkog mira te Gadeove karte Slavonije iz 1718. godine. Osobito je zanimljiva jer prikazuje slavonske feudalne

---

⁹⁹ Katančić, Matija Petar. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹⁰⁰ Relković, Matija Antun. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹⁰¹ Došen, Vid. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹⁰² Babukić, Vjekoslav. // Leksikon hrvatskih pisaca.

posjede osnovane nakon oslobođenja od Turaka. Zelenom bojom označen je slavonski dio Vojne krajine. Posebno je označen i uzak pojas južno od Save koji je Požarevačkim mirom pripojen Habsburškoj Monarhiji.¹⁰³

5.3.2. *Slavonski Brod i okolica*

Pri nabavljanju građe Zvonimir Bračun je osim na Slavoniju kao regiju usredotočen i na Slavonski Brod i njegovu okolicu te tako stvara lokalnu zavičajnu zbirku. Iako je dosta slavonskih autora sa toga područja te ih je moguće uvrstiti i u slavonsku zavičajnu građu predstaviti ih u ovom zasebnom poglavlju kako bih ukazala na značaj Bračunove zbirke za lokalnu zajednicu. Prema istome principu kao i za slavonsku građu navodit ću brodske autore i njihove publikacije, a zatim časopise i razglednice.

Antun Bačić (Vrba kraj Broda na Savi, oko 1690. – 1758., Našice), radio kao profesor teologije u Petrovaradinu, a zatim samostanski starješina i župnik u Našicama, Šarengradu i Budimu, posljednji provincijal Bosne Srebrene prije odjeljivanja samostana u Slavoniji i Podunavlju u zasebnu Provinciju sv. Ivana Kapistrana. Jedan je od začetnika kontroverzističke teološke literature na području Slavonije i Podunavlja.¹⁰⁴ *Istina katoličanska*, 1732., Budim.

Đuro Rapić (Stara Gradiška, 1714. – 1785., Đakovo), propovjednik, lektor teologije. Autor je vjersko-poučnih djela *Svakomu po malo*, 1762., Pešta; *Od svakoga po malo*, 1764., Pešta.

Josip Stipan Relković (Zadubravlje kraj Broda na Savi, 1754. – 1801., Vinkovci), pjesnik i svećenik, sin Matije Antuna. Služio u Petrovaradinu, Duboviku i Vinkovcima. Gospodarstveni savjetnik *Kućnik*, 1796., Osijek.

Marijan Lanosović (Orubica kraj Nove Gradiške, 1742. – 1812., Brod na Savi), vjerski pisac, jezikoslovac i povjesničar. Djeluje isprva kao učitelj pučke škole u Vukovaru, zatim kao profesor filozofskog učilišta u Brodu, predaje na osječkoj gimnaziji, profesor filozofije i teologije u Budimu i drugim franjevačkim učilištima;

---

¹⁰³ Antikvarijat Biblos. Homman : zemljovid Slavonije. <http://antikvarijat-biblos.hr/zemljovid-slavonije-proizvod-979/> (29.8.2016.)

¹⁰⁴ Bačić, Antun. // Leksikon hrvatskih pisaca.

vikar franjevačke pokrajine.¹⁰⁵ Prijevod *Evandelistar ilirički*, 1794., Budim; *Anleitung zur Slavonischen Sprachlehre*, treće izdanje, 1795., Budim.

Marijan Jaić (Brod na Savi, 1795. – 1866., Budim), vjerski pisac i pjesnik. Većinu svoga života proveo u Budimu i Vukovaru.¹⁰⁶ Pjesmarica *Vinac bogoljubnih pisama*, 1827., do 1995. doživjela je 25 izdanja, a pjesmarički se dio kombinirao s molitveničkom, katekizamskom građom ili nekom drugom građom. *Vinac* se uklopio u preporodno vrijeme jednostavnim stilom i pučkim tonom.¹⁰⁷ U ovoj zbirci nalaze se izdanja iz 1874., Budim; 1911., Budimpešta; 1903., Budimpešta.

Martin Pustaić (Orubica, 1742. – 1818. ?, Cerna), major brodske graničarske pukovnije. Preveo je s njemačkoga *Letters to his Son* pisca Philipa Dormera Stanhopea, earla od Chesterfielda. Prijevod je uredio i izdao nakon njegove smrti Marijan Jaić pod nazivom *Indianski mudroznanać*, 1825., Budim.

Ignjat Alojzije Brlić (Brod na Savi, 1795. – 1855., Cernik), uz trgovačke poslove bavio se književnošću i znanošću te održavao veze s uglednicima svojega doba. *Pisma sinu Andriji Torkvatu*, 1836.- 1855., u dvije knjige, 1942. - 1943., Zagreb; *Krstovka*, prerada Palmotićeve *Kristijade*, Budim, 1835.

Stjepan Marjanović (Brod na Savi 1802. – 1860., Stari Slankamen), pjesnik i dramatičar, radio kao kapelan u Brodu, Osijeku i Zemunu, a zatim kao župnik u Levanjskoj Varoši i Starom Slankamenu.¹⁰⁸ Nakon umirovljena preselio se u Zagreb gdje je do smrti obnašao dužnost predsjednika Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, kojega je zajedno s Ivanom Filipovićem utemeljio 1871.godine.¹⁰⁹ Značajan je kao ilirski preporoditelj i animator kulturnog života u Slavoniji. *Vitie*, 1839., Pečuh; *Kalendarium Romano seraphicum*, 1842., Ragusa.

Mijat Stojanović, (Babina Greda, 1818. – 1881., Zagreb), novelist i pedagog, učiteljevao po slavonskim i srijemskim mjestima, jedan od najistaknutijih prosvjetnih radnika u Hrvatskoj u 19.st. Radio kao učitelj u Brodu, Okrug, Županji, Velikoj Kapanici te kao okružni školski nadzornik u Karlovcu, Ogulinu, i Gospiću. Djela su

---

¹⁰⁵ Lanosović, Marijan. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹⁰⁶ Jaić, Marijan. // Hrvatski franjevački biografski leksikon / urednici Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović ; ilustracije Zrinka Panjkota. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine, 2010.

¹⁰⁷ Jaić, Marijan. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹⁰⁸ Živančević, M. Ilirizam. // Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4. Zagreb : Liber : Mladost, 1975. Str.163.

¹⁰⁹ Sablić-Tomić, H. Rem, G. Slavonski tekst hrvatske književnosti. Str.535.

mu odraz ondašnjih prosvjetiteljskih nastojanja.¹¹⁰ *Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Sriemu*, 1881., Zagreb.

Ivan Filipović (Velika Kopanica, 1823. – 1895., Zagreb), pedagog, pisac i leksikograf. Radio kao učitelj u Novoj Gradiški, Zagrebu i Požegi. Promicao je suvremene europske pedagoške teorije i „zauzimao se za slobodu, autonomiju i narodnost škole te za pravo žena na sveučilišno obrazovanje. Zbog svojih stajališta često se sukobljavao s vlastima, a bio je i na udaru crkvenih krugova zbog zahtjeva za odvajanjem škole od crkve.“¹¹¹ Prva zbirka dječje poezije *Mali tobolac*, Zagreb, 1850.

Mato Topalović (Zdenci kraj Broda, 1812. – 1862., Gradište), pučki pjesnik. Biva zaređen za svećenika i postavljen za kapelana, prvo u Nuštru, zatim Osijeku i Vinkovcima. Predaje bogosloviju u Đakovu te kasnije biva postavljen za župana u Gradištu. Jedan je od nositelja ilirskog pokreta, piše pjesme tiskane u Danici, skupljene u knjizi *Odziv rodoljubivog serca*, 1842., Osijek.

Stjepan Ilijašević (Oriovac, 1814. – 1903., Varaždin), pjesnik, službenik Duhovnog stola u Zagrebu, profesor teologije te lektor i kanonik Kaptola čazmanskog. Bio je istaknuti ilirac i surađivao u mnogim časopisima, posebice 60ih godina 19.st. *Izabrane pjesme*, 1874., Zagreb; *Nove pjesme*, 1884., Zagreb; *Šala i satira*, 1892., Zagreb; *Zimzelenke*, 1901., Zagreb.

Matija Mesić (Brod na Savi, 1826. – 1878., Zagreb), povjesničar. Radio kao gimnazijski profesor, a potom profesor i ravnatelj Pravoslavne akademije u Zagrebu. „1874. izabran za redovitoga profesora hrvatske povijesti na Mudroslovnome fakultetu. Pošto je te godine osnovano i moderno sveučilište, bio je izabran za prvoga rektora. Znanstveno istraživao poglavito razdoblje hrvatske povijesti 1490–1526., koje je prvi kritički i sustavno obradio.“¹¹² *Život Nikole Zrinjskoga Sigetskoga junaka*, 1866., Zagreb.

Josip Stadler (Brod na Savi, 1843. - 1918., Sarajevo), teolog i filozof, piše o filozofijskim sustavima, imenovan prvim vrhbosanskim (sarajevskim)

---

¹¹⁰ Živančević, M. Ilirizam. // Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4.

¹¹¹ Filipović, Ivan. // Hrvatski biografski leksikon. <http://hbl.lzmk.hr/> (29.8.2016.)

¹¹² Mesić, Matija. // Hrvatska enciklopedija.

nadbiskupom.¹¹³ Preveo četiri evanđelja, od kojih Bračun čuva tri; po Mateju (1895., Sarajevo), Marku (1896., Sarajevo) i Ivanu (1902., Sarajevo).

Vjekoslav Klaić (Garčin kraj Broda, 1849. – 1928., Zagreb), povjesničar. Profesor povijesti na Mudroslovnome fakultetu u Zagrebu te rektor Sveučilišta. „Iskazao se kao najistaknutiji predstavnik genetičkoga smjera u hrvatskoj historiografiji pa je snažno utjecao na razvoj nacionalne svijesti i hrvatske povijesne znanosti.“¹¹⁴ *Povijest Austro-Ugarske monarhije*, 1875., Zagreb; *Prirodni zemljopis Hrvatske*, 1878., Zagreb; *Bosna, podatci o zemljopisu i povijesti*, 1878., Zagreb; sastavio *Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, 1880.-1883., *Povijest Bosne*, 1882., Zagreb; *Pripovjesti iz hrvatske povijesti*, 1886., Zagreb; *Atlas za hrvatsku povjesnicu*, 1888., Zagreb; *Povijest Hrvata u 6 svezaka*, 1889-1911., Zagreb; *Bribirski knezovi*, 1897., Zagreb; *Slike iz slavenske povijesti*, 1903., Zagreb; *Krapinski gradovi i predaje o njima*, 1909., Zagreb; *Zanimljiv pečat hrvatskih banova*, 1909., Zagreb; *Život i djela Pavla-Rittera Vitezovića*, 1914., Zagreb; *Knjižarstvo u Hrvata*, 1922., Zagreb.

Hugo Badalić (Brod na Savi, 1851. – 1900., Zagreb), pjesnik i prevoditelj, gimnazijski profesor u Zagrebu i Rijeci, ravnatelj Ženskoga liceja i Donjogradske velike gimnazije u Zagrebu.¹¹⁵ *Zlatno doba*, 1889., Beč; pod pseudonimom Jovan Sundečić *Izabrane pjesme*, 1889., Zagreb; priredio *Hrvatsku antologiju*, 1892., Zagreb.

Ivana Brlić Mažuranić (Ogulin, 1874. – 1938., Zagreb), iako iz Ogulina, nakon udaje za Vatroslava Brlića živjela je i stvarala u Slavonskom Brodu. „Kao ugledna spisateljica bila je dvaput predlagana za Nobelovu nagradu, a 1937. izabrana, kao prva žena u nas, za dopisnoga člana JAZU. Zarana je proglašena „klasičnim piscem“ i „hrvatskim Andersenom“; djela su joj prevedena na mnogobrojne strane jezike te izvedena u kazališnim, radijskim i filmskim obradbama. Njezina književna ostavština, rukopisi i korespondencija nalaze se u Arhivu obitelji Brlić u Slavonskom Brodu, u kojem se svake godine održava književna i kulturna manifestacija U svijetu bajki Ivane Brlić-Mažuranić.“¹¹⁶ *Slike*, 1912., Zagreb; *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, izdanje iz 1913. i 1921., Zagreb; *Priče iz davnine*, izdanje iz 1916., 1926. i 1942.,

---

¹¹³ Stadler, Josip. // Hrvatska enciklopedija.

¹¹⁴ Klaić, Vjekoslav. // Hrvatska enciklopedija.

¹¹⁵ Badalić, Hugo. // Hrvatska enciklopedija.

¹¹⁶ Brlić Mažuranić, Ivana. // Hrvatska enciklopedija.

Zagreb te izdanje na ruskom iz 1930., Zagreb pod nazivom *Skazki davnago vremena; Basne i Bajke*, 1943., Zagreb; *Jaša Dalmatin*, 1937., Zagreb; *Srce od licitara*, 1942., Zagreb. Primjer novijeg lokalnog izdavaštva; *Sabrana djela* cjelokupnog opusa (*Pjesme i priče, Romani, Bajke i basne, Članci i Bibliografija*) kojega je zadnji svezak izašao 2014. pod uredništvom Vinka Brešića u izdanju Matice Hrvatske, Ogranak u Slavonskome Brodu.

Tomo Matić (Brod na Savi, 1874. – 1968., Zagreb), filolog, književni i kulturni povjesničar. Njegov stručni i znanstveni interes obilježuju široko zasnovana književnopovijesna, komparatistička i kulturološka istraživanja dopreporodne hrvatske književnosti te uži filološko-tekstološki rad na izdanjima kritičkih tekstova starije hrvatske književnosti.¹¹⁷ *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, 1945., Zagreb; *Iz Hrvatske književnosti u Slavoniji prije preporoda*, 1942., Zagreb.

Dragutin Tadijanović (Rastušje kraj Slavonskog Broda, 1905. – 2007., Zagreb) Radio kao korektor, tajnik Društva hrvatskih književnika, nastavnik na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, a nakon 1945. urednik u izdavaštvu pa do umirovljenja direktor Instituta za književnost i teatrologiju JAZU. Nametnuo se kao norma i standard s naročitim utjecajem na krugovašku pjesničku generaciju. O popularnosti njegove lirike na svoj način svjedoči i stalno zanimanje stručne i najšire čitalačke publike te brojna ponovljena izdanja njegovih knjiga. *Sunce nad oranicama*, 1933., Zagreb; *Dani djetinjstva*, 1937., Zagreb; *Tuga zemlje*, 1942., Zagreb; *Devedeset i devet pjesama i još jedna*, 2004., Zagreb.

Vladimir Rem (Slavonski Brod, 1927. – 2011., Slavonski Brod), pjesnik, esejist, kritičar i feljtonist. Radio kao srednjoškolski profesor i novinar, a od 1967. djeluje u Vinkovcima kao direktor kazališta, organizator književnog života, priređivač je nekoliko zbornika i edicija. Zavičajni književni povjesničar pisao kao zaljubljenik u svoj rodni grad Brod. Istraživao je i vinkovačke i brodske novinske povijesti i nakladništva od početaka do danas. *Tragom prošlosti Broda*, 1965., Slavonski Brod; *Stari Brod* 1981., Slavonski Brod.

Stribor Uzelac Schwendemann (Slavonski Brod, 1942.), u Zagrebu i Beogradu radio kao politički savjetnik, šef kabineta, tajnik Ustavne komisije Sabora, diplomat.

---

¹¹⁷ Matić, Tomo. // Hrvatski biografski leksikon.

Bio predsjednik Politološkog društva Hrvatske i Centra za kulturu mira.¹¹⁸ Jedan je od novijih brodskih pisaca čija su djela preplavljena motivima grada i života Brođana te piše monografije o ulicama i trgovima Broda. *Rodna gruda*, 1999., Sl. Brod; *Brod luđaka*, 2004., Sl. Brod; *Okrenuta klepsidra*, 2005., Sl. Brod; *Glavni gradski trg u Slavonskom Brodu*, 2005., Sl. Brod; *Ulica A. Starčevića u Slavonskom Brodu*, 2008., Sl. Brod; *Tri tenora*, 2008., Sl. Brod; *Razularena plitkost*, 2009., Zagreb; *Ulica Matije Mesića u Slavonskom Brodu*, 2010., Sl. Brod; *Šetalište braće Radić i Trg Svetog Trojstva u Slavonskom Brodu*, 2011., Sl. Brod; *Posljedni dani i smrt Ivane Brlić-Mažuranić*, 2014., Sl. Brod; *1973. Koja je to bila godina? : Bilješke jednog autsajdera*, 2014., Sl. Brod; *Max*, 2014., Sl. Brod.

Zbirka razglednica Slavnskoga Broda korisna je jer govori o izgledu grada, jeziku doba u kojem su nastale, ljudskim odnosima i njihovim navikama, o razvoju tehinka koje su korištene za izradu razglednica (litografija do 5 ili 16 boja, tisak u boji kombinacijom 4 osnovne boje, ručno bojanje tankim kistom¹¹⁹ itd.), o promjenama papira na kojem su se tiskale itd. „Danas mnogi muzeji u svijetu imaju odjele razglednica, jedan od poticaja njihovih osnivanja bio je izgled ulica i zgrada u nekom gradu što je posebnu vrijednost imalo za vrijeme poslijeratnog perioda kad su mnogi gradovi bili uništeni do neprepoznatljivosti. Poznato je da Varšava obnovljena uz pomoć zbirke razglednica koje su pružale barem vizualnu perspektivu za obnovu.“¹²⁰

Bračunova zbirka razglednica grada broji oko stotinu i pedeset primjeraka na kojima se nalaze motivi ljudi i uobičajenih situacija iz gradskog života te dijelovi grada (ulice, trgovi, tržnica, Sava, šetalište uz Savu, samostan itd.). Vrlo je vrijedna kolekcija od šest razglednica sinagoge u krupnom planu. Slavnskobrodsko sinagoga izgrađena je u zadnjem desetljeću 19.st., a porušena tokom Drugog svjetskog rata.¹²¹ Prve razglednice (oslikane dopisnice) su se započele objavljivati u Beču 1870-ih.¹²² Najstarija brodska razglednica datira iz 1898., a ova zbirka ima četiri primjerka iz 1899. među kojima je i jedna zanimljive povijesti; razglednica adresirana Ivani Brlić Mažuranić dok je boravila kod sestre u Zagrebu.

---

¹¹⁸ Hrvatsko društvo pisaca : Stribor Schwendemann. <http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/stribor-schwendemann-190> (31.8.2016.)

¹¹⁹ Paviljon Katzler. Razglednice : postanak i razvoj. <http://www.paviljon-katzler.hr/vijesti/razglednice-postanak-i-razvoj> (31.8.2016.)

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Špicer, L. Povijest Brodske sinagoge od njenog stvaranja do uništenja. <https://www.youtube.com/watch?v=A-7HEJ14OGE> (31.8.2016.)

¹²² Razglednica. // Hrvatska enciklopedija.

Kao primjer čuvanja građe vezane uz grad i objavljivane u gradu izdvojila bih dva satirička časopisa; *Ondulirani jež* i *Osa*. Oba su lista kompletirana, dok Gradska knjižnica Sl. Broda ne sadrži niti jedan od listova, Muzej broskog posavlja dva broja *Ose*, a Nacionalna i sveučilišna knjižnica tri. Humorističko-satirički list *Ondulirani jež* izlazio je od 1937. do Božića 1941. i bio je brodski list s najdužim stažem izlaženja. Tiskan je u tiskari svestranog Vilima Buka, izdavača, planinara i društvenog djelatnika. *Osa* je također humorističko-satirički brodski list, ali sa kraćim životnim vjekom, kontinuirano je izlazio svega dvije godine 1924-1925. i tiskan je u tiskari Dušana Zdravkovića.

6. Građa od nacionalnog značaja

Kao što je uvodno rečeno Bračunova zbirka u nekim segmentima nadilazi zavičajnu, slavonsku zbirku te okuplja građu koja može biti od nacionalnog značaja i ispunjava neki od bibliografskih uvjeta nacionalne zbirke. Najčešće je ispunjen kriterij hrvatskog autora i isključivši zavičajnike zbirka sadrži izdanja starih autora iz Dalmacije i Dubrovnika poput Marka Marulića, Ivana Gundulića, Junija Palmotića, Ignjata Đurđevića, Andrije Kačića Miošića, ili poput Franje Glavinića iz Primorja ili pak Rafaela Levakovića, Juraja Muliha, Mihalja Šiloboda-Bolšića, Ivana Kukuljevića Sikcinskog iz Središnje Hrvatske, ali i franjevce iz Bosne poput Filipa Lastrića i Grge Martića. Osim starih originalnih izdanja raspolaže i brojnim pretiscima autora poput Petra Hektorovića, Petra Zoranića, Pavla Rittera Vitezovića itd.

Kako bih dala uvid u građu od nacionalnog značaja, koja nije dio zavičajne zbirke, predstaviti ću određene publikacije navodeći njihove autore. Publikacija može biti navedena ako ima značajnog autora, zbog svoje rijetkosti, starosti primjerka ili kakve druge posebnosti.

Koristiti ću tematsku podjelu kako bih ukazala na raznovrsnost okupljene građe te ću dodati građu na glagoljici odvojenu prema kategoriji pisma te svete sličice kao građu zasebne vrste i ograničiti ću se na građu nastalu do 19.st.

6.1. Religija

Nedavno se zbirci pridružilo latinsko djelo Marka Marulića iz 1516., *Evangelistarium*, tiskano u Veneciji, sastavljeno radi promicanja pobožnog života. Prema škrtim arhivskim vijestima *Evangelistarium* je tiskan već 1487., zatim slijede još dva izdanja; 1500. i 1515., no od tih izdanja nije sačuvan niti jedan primjerak.¹²³ Prvo poznato izdanje je iz 1516., tiskano u Veneciji, upravo to izdanje nalazi se i u Bračunovoj zbirci.

Obrednik *Rituale Romanum* ili *Ritual rimski*, prvi je cjeloviti prijevod rimskog obrednika Pavla V. iz 1614., načinio ga je Bartol Kašić, objavljen je u Rimu 1640. i nakon toga još šest puta. Prvo izdanje ima 366 stranica i tiskano je u 2500 primjeraka. *Ritual*

---

¹²³ Hrvatska pisana kultura : izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Str.223.

rimski se upotrebljavao u hrvatskim crkvama više od 300 godina i odlučujuće je utjecao na standardizacijski tijek hrvatskoga jezika.¹²⁴

Novija izdanja starih djela su najčešće u izdanju Matice ilirske odnosno hrvatske. Tako čuva religioznu poemu *Uzdasi Mandaljene pokornice* isusovačkog redovnika Ignjata Đurđevića, tiskanu pod Maticom, 1851. U prvoj je redakciji imala dva „uzdisanja“, a u konačnoj tiskanoj verziji iz 1728. osam.¹²⁵ Đurđević je autor bogata i raznovrsna opusa, koji je samo djelomično objavljen tiskom, a *Uzdasi* pripadaju tradiciji dubrovačkoga duhovnog plača.¹²⁶

Još jedan važniji pretisak je djelo Junija Palmotića, jednog od najplodnijih hrvatskih književnika¹²⁷ iz ugledne dubrovačke obitelji. Ep *Kristijada* je na hrvatski preveden i prerađen Vidin spjev o životu i djelu Isusa Krista, koji je Crkva općenito prihvaćala. Tiskan je u Rimu 1670.,¹²⁸ ali ovdje se nalazi pretisak tiskan pod Maticom 1852. *Christiade to iest xivot i diela Isvkrstova*. Preradu toga djela u svom narječju izdao je brodski trgovac, književnik-amater Ignjat Alojzije Brlić u vlastitoj redakturi i o svom vlastitom trošku 1835. u Budimu¹²⁹, to izdanje se također se može naći ovdje pod nazivom *Krstovka*.

6.2. Književnost

Jedna od najstarijih knjiga je *De Tvrcarvm moribvs epitome* iz 1555., drugo izdanje izdano u Lyonu, Bartholomaea Georgieuiza što je latinizirani oblik imena Bartolomeja / Bartola / Bartula Jurjevića¹³⁰ ili prema nekima Đurđevića.¹³¹ Ovaj primjerak sa žigom *Ex libris Khuen Hedervary* upućuje da je knjiga pripadala privatnoj knjižnici te plemićke obitelji. Jurjević, zarobljen u Mohačkoj bitci 1526., nakon nekoliko neuspješnih pokušaja pobjegao je što ga je inspiriralo da progovara o robovanju pod Turcima, njihovim običajima i položaju kršćana. Njegova djela, koja je objavljivao u različitim europskim

¹²⁴ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.122.

¹²⁵ Isro, str.131.

¹²⁶ Đurđević, Ignjat. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹²⁷ Palmotić, Junije. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹²⁸ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.126.

¹²⁹ Pavličić, P. Ignjat Alojzije Brlić izdaje Palmotićeve Kristijadu. // Dani Hvarškoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 24/1(1998), str.172.

¹³⁰ Jurjević, Bartol. // Hrvatska enciklopedija.

¹³¹ Đurđević, Bartol. // Leksikon hrvatskih pisaca.

gradovima na latinskom jeziku, bila su vrlo popularna, tiskana u mnogim izdanjima i prevedena na svjetske jezike.¹³²

Posjeduje i prvi prijevod *Robinsona Crusoea*, i danas popularnog, poučnog romana za djecu. Na hrvatski ga je preveo Antun Vranić, „ali ne s originala D. Defoea, nego s moralno-poučne preradbe njemačkoga prosvjetiteljskoga pisca za djecu Joachima Heinricha Campea (*Robinson der Jüngere, zur angenehmen und nützlichen Unterhaltung für Kinder*, 1779).“¹³³ Prijevod je tiskan 1796. u Zagrebu pod naslovom *Mlajši Robinzon: iliti jedna kruto povoljna i hasnovita pripovest za detcu od J. H. Kampe*.

Govori li se o književnosti kao tematskoj odrednici važno je reći da skuplja prva izdanja Matice hrvatske. Matica je utemeljena „1842. godine sa svrhom promicanja nacionalnog i kulturnog identiteta u područjima umjetničkog, znanstvenog i duhovnog stvaralaštva, gospodarstva i javnoga života te skrbi za društveni razvitak. Jedan je od najvećih i najvažnijih nakladnika knjiga i časopisa u Hrvatskoj.“¹³⁴ Prva knjiga izdana pod tadašnjom Maticom ilirskom je *Osman* Ivana Gundulića, tiskan 1844. tiskom narodne tiskarne Dra. Ljudevita Gaja. To izdanje djela iz 17.st. nalazi se i u Bračuna. *Osman* je povijesno-romantični ep u dvadeset pjevanja, kojemu nedostaju četrnaesto i petnaesto. Više je puta dopjevavan, a danas se tiska s dopunama Ivana Mažuranića iz Matičina izdanja 1844.¹³⁵ Na *Osmanu* su se odgajali pjesnici i čitaoci 19. i 20.st. Ono je bilo, i prije tiskanja, poticaj da se na pjesnički i politički način osmisli vizija baroknog slavizma.¹³⁶ Gundulić je onodobno svjetsko pjesništvo uspješno presadio na domaće tlo i napisao jedno od najboljih djela starije hrvatske književnosti. Prvo, ali nepotpuno izdanje tiskano je u Dubrovniku 1826., a prvo potpuno i kritičko izdanje objavila je Matica ilirska 1844.¹³⁷

Posjeduje gotovo kompletiranu zbirku *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, nakladničkog projekta potaknutog od strane Matice Hrvatske uoči 120. godišnjice njenog osnutka. Uspjela ga je realizirati od 60ih do 90ih godina 20.st. Biblioteka okuplja 180 svezaka razvrstanih u 15 kola i predstavlja hrvatska književna djela u rasponu od prvih

---

¹³² Jurjević, Bartol. Hrvatska enciklopedija.

¹³³ Vranić, Antun. // Hrvatska enciklopedija.

¹³⁴ Matica hrvatska : O matici hrvatskoj. <http://www.matica.hr/omatici/> (31.8.2016.)

¹³⁵ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.12.

¹³⁶ Hrvatska pisana kultura : izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Str.296.

¹³⁷ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.128.

srednjovjekovnih spomenika do suvremene književnosti.¹³⁸ Tako su se kod Bračuna našla brojna novija izdanja klasika naše književnosti.

Sadrži brojne pretiske, među kojima za književnost važan, prvi hrvatski roman *Planine* Petra Zoranića iz 1536., pretsak iz 1952., izdala JAZU. „Premda autor samo jednoga poznatog djela, Zoranić je najznačajniji književnik zadarskoga kruga i autor prvog i zadugo jedinoga svjetovnoga fikcionalnoga narativnoga djela pisanoga hrvatskom prozom, a približno 1600 stihova iz *Planina*, ponajviše dvanaesteraca, čini prvi sačuvani kanconijer na tom dijelu hrvatske obale.“¹³⁹

6.3. Znanstvena literatura

Među starim, značajnim, jezikoslovnim knjigama ističe se trojezični rječnik Ardelia Della Belle *Dizionario italiano, latino, illirico*, prvo izdanje, 1728., Venecija. „Osim što sadrži ondašnji dubrovački leksik, frazeme i poslovice, prvi je hrvatski povijesni rječnik (oko 30 000 riječi) s mnogobrojnim citatima iz četrdesetak rukopisnih i tiskanih književnih djela štokavske i čakavske dijalektne osnove. Uz rječnik su tiskane i upute za čitanje i pisanje, rasprava o hrvatskom naglasku (*Avvertimenti per leggere con facilità le parole illiriche scritte con lettere italiane*) i hrvatska gramatika na talijanskom jeziku (*Istruzioni grammaticali della lingua illirica*) koja je stotinjak godina bila školski udžbenik.“¹⁴⁰

Bračun čuva i treći dio latinsko-talijansko-ilirskog rječnika Joakima Stullija *Lexicon latino-italico-illyricum*. Sastoji se od triju dijelova, a svaki je dio objavljen u dvjema knjigama; u prvom dijelu je latinski, u drugom hrvatski, a u trećem talijanski alfabetski niz riječi. Treći dio tiskan je u Dubrovniku 1810. pod nazivom *Vocabolario italiano-illyrico-latino, parte terza, tomo primo A-J, tomo secondo L-Z*.¹⁴¹ Ono je najopsežnije djelo starije hrvatske leksikografije i jedno od najopsežnijih u ukupnoj našoj leksikografskoj tradiciji. Stulli se koristio i Della Bellinim, Mikaljinim, Habledićevim, Belostenčevim i Jambrešićevim rječnikom, ali i dvojezičnim rječnicima drugih slavenskih

---

¹³⁸ Hekman, J. Pet stoljeća hrvatske književnosti. // Matica hrvatska. <http://www.matica.hr/kolo/319/Pet%20stolje%C4%87a%20hrvatske%20knji%C5%BEevnosti/> (8.12.2015.)

¹³⁹ Zoranić, Petar. // Hrvatska enciklopedija.

¹⁴⁰ Della Bella, Ardelio. // Hrvatska enciklopedija.

¹⁴¹ Stulli, Joakim. // Leksikon hrvatskih pisaca.

jezika.¹⁴² „Unatoč mnogim slavenizmima, novotvorenicama i prevedenicama, koje nisu nikada ušle u hrvatski jezik, Stullijevi su rječnici svojom jekavskom novoštokavštinom i slavonskom grafijom, koja je bila jednostavnija od dubrovačke, pridonijeli stabilizaciji jezične norme. Njegova otvorenost prema slavenizmima potpuno je u skladu sa širokim onodobnim shvaćanjem o bliskosti slavenskih jezika.“¹⁴³

Od starijih povijesnih knjiga čuva prvi i drugi svezak djela *Ogledalo Ilirije* Ivana Šveara. U Zagrebu je 1840. godine tiskan prvi svezak, a 1842. drugi svezak. Nakon višedesetljetnog skupljanja narodnog blaga i baštine Švear četiri godine piše *Ogledalo Ilirije*. Djelo opisuje prapovijest i povijest ovih prostora, sastoji se od 4 sveska, prva tri pokrivaju razdoblje od postanka svijeta do 1114., a posljednji, kojega Švear nije uspio završiti obrađuje povijest od 1114. do njegovog vremena. Polazi od ideje kako su Iliri autohtoni na ovom području, a Slaveni njihovi nasljednici te se zalaže za jedinstvo Južnih Slavena. Iako je djelo kritizirano za subjektivnost i zanesenost ipak je značajno jer je prvo historiografsko djelo pisano narodnim jezikom, a može poslužiti i kao izvor jer sadrži podatke koji potječu iz požeških samostanskih ljetopisa 17. i 18.st. kasnije uništenih u požarima.¹⁴⁴

Nešto novija i priznatija hrvatska povijest je ona Tadije Smičiklasa iz dva dijela; *Povijest hrvatska*, dio 1 i 2, 1879. i 1882., tiskana u Zagrebu. Prva je to znanstvena povijest hrvatskog naroda na hrvatskom jeziku. Drugi dio, u kojem se obrađuje povijest od 1526. do 1848. izašao je prije jer je za njega postojala potrebna građa, nakon njega izašao je drugi dio koji pokriva razdoblje od doseljenja Hrvata do Mohačke bitke. Smičiklasova je povijest sastavljena u duhu pragmatične historiografije, s ciljem da jača i podiže nacionalnu svijest.¹⁴⁵

Od povijesne građe uz knjige no Bračun čuva i nešto stare periodike; primjerke časopisa *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* koji je izlazio od 1851. do 1875. godine, pod uredništvom Ivana Kukuljevića Sakcinskog, a izdavalo ga je Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine. Smatra ga se prvim hrvatskim znanstvenim časopisom koji se bavio

---

¹⁴² Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.136.

¹⁴³ Stulli, Joakim. // Hrvatska enciklopedija.

¹⁴⁴ Požeški portal : Ivan Švear. <http://pozeski.hr/ivan-svear-shvear-prvak-historiografije-na-hrvatskom-jeziku/> (12.2.2016.)

¹⁴⁵ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.159.

poviješću, arheologijom i umjetnošću ne samo hrvatskog prostora nego i prostorima Južnih Slavena.¹⁴⁶

Od starije zemljopisne građe tu su *Slike iz obćega zemljopisa* Ivana Hoića u šest knjiga tiskanih između 1888. i 1900. u Zagrebu pod nakladom Matice Hrvatske. Pokriva zemljopis većine europskih država, ali izostavlja zemljopis ovih prostora. U prvoj knjizi Europa se promatra kao cjelina, a u drugima se opisuju države sa čvrsto postavljenim rasporedom građe: zemljopisni smještaj, visinska razgrana, stanovništvo, materijalna kultura, duševna kultura, povijest i državno uređenje. Zatim slijedi opis većih i važnijih gradova. Sve su knjige opremljene lijepim ilustracijama u bakropisu, i s litografskim priložima te zemljovidima na hrvatskom jeziku.¹⁴⁷

U zemljopisnu građu spadaju i zemljovidi. Od tri stara zemljovida koja posjeduje, jedan se odnosi na Slavoniju, a druga dva na Hrvatsku. *Tavola Nuova Di Schavonia* Girolama Ruscellija iz 1561., tiskana u Veneciji, mapa je koja obuhvaća i teritorij današnje Hrvatske, nastala u doba kada se Slavonijom nazivao Balkan naseljen Slavenima. Ruscellijeva mapa proširena je verzija Gastaldijeve mape iz 1548. Ruscelli i Gastaldi gravirali su na bakru, označavajući prekretnicu u povijesti kartografije. Budući da je bakar čvršći od drveta koji se do tada koristio omogućavao je bilježenje više detalja. Od tog trenutka nadalje, većina kartografskih radova koriste ovaj medij.¹⁴⁸

Zemljovid *Illyricum hodiernum* iz 1668. prva je integralna karta hrvatskih povijesnih regija. Rukopisnu inačicu te karte za potrebe Papinskoga ilirskoga zavoda svetog Jeronima u Rimu nacrtao je Pietro Andrea Buffalini 1663.¹⁴⁹ Oblikovanju njena sadržaja najviše je pridonio hrvatski polihistor i kartograf Ivan Lučić te je originalno otisnuta kao dodatak Lučićevu historiografskom djelu *De regno Dalmatiae et Croatiae*. Htio je pokazati koji se prostor u duhu reformnokatoličkoga ilirizma podrazumijevao Ilirikom. Pri

---

¹⁴⁶ Stari hrvatski časopisi : portal digitaliziranih časopisa. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=8d336349-9ee8-498d-8387-57ca296e820a> (31.8.2016.)

¹⁴⁷ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.163.

¹⁴⁸ Barry Lawrence Ruderman Antique Maps Inc. Girolamo Ruscelli: Tavola Nuova Di Schiavonia. <http://raremaps.com/gallery/detail/24959> (20.8.2016.)

¹⁴⁹ Mlinarić, D. Faričić, J. Mirošević, L. Historijsko-geografski kontekst nastanka Lučićeve karte *Illyricum hodiernum*. // *Geoadria*, 17/2(2012), str.145.

izradi mu je pomogao Johannes Blaeu, 1668. te ju je i Blaeu uvrstio u svoj atlas *Geographia Blaviana*.¹⁵⁰

6.4. Glagoljica

Govoreći o nacionalnoj zbirci ove zbirke potrebno je spomenuti i rijetku građu na glagoljici. Glagoljica je uz ćirilicu, jedno od dvaju slavenskih pisama. U slovnjoj morfologiji ne pokazuje sličnosti ni s kojim poznatim povijesnim pismom. Azbučnim (fonografskim) ustrojem, grafičkom organizacijom tekstova i ortografijom izravno se oslanja na grčke uzore. Prevladava uvjerenje kako je ona najstarije pismo slavenskih jezika, a sastavljena je krajem 9.st. kao slavensko pismo prijevoda grčkih liturgijskih tekstova, za potrebe širenja kršćanstva među moravskim Slavenima.¹⁵¹

Bračunova zbirka trenutno čuva tri djela pisana na glagoljici. *Ispravnik za erei ispovidnici i za pokornih* prijevod je djela Johannesa Polanca „s'latinskoga jazika u slovinjski“. Tim se djelom Šime Budinić istaknuo kao dobar prevoditelj još u 16.st. Međutim, glagoljaši iz domovine tražili su da se djelo izda i glagoljicom, što je Budinić prihvatio i priredio. Godine 1635. u Rimu u redakciji Rafaela Levakovića izdano je to djelo na glagoljici.¹⁵²

Missal rimskij va ezik slavenskij sazdan, priredio ga Rafael Leavković, tiskan 1631. u Rimu. Misal je oblikovan u skladu s namjerama Rima da za sve katoličke Slavene koji se u liturgiji ne služe latinskim jezikom oblikuje zajednički slavenski liturgijski jezik. Pritom se najviše pazilo na želje Ukrajinaca te se ovo djelo drži početkom rusifikacije (ukrajinizacije) hrvatskoglagoljskih liturgijskih tekstova. Prije Levakovićevih knjiga u hrvatskoglagoljskim tekstovima mijesale su se osobitosti staro(crkveno)slavenskoga i starohrvatskoga jezika, a u njegovu misalu hrvatska su obilježja zamijenjena istočnoslavenskima.¹⁵³

---

¹⁵⁰ Hrvatska pisana kultura : izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Str.281.

¹⁵¹ Glagoljica. // Hrvatska enciklopedija.

¹⁵² Budinić, Šime. // Leksikon hrvatskih pisaca.

¹⁵³ Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. Str.120.

Čuva se i prilog rimskom misalu odnosno Svetački oficij – dio brevijara¹⁵⁴ je *Officia sanctorum Slavonico* odnosno *Čini svetyh' slovenskim' jazykom'* kojega je pripremio rapski biskup Ivan Petar Gocinić u suradnji s Antunom Juranićem, tiskano 1791. u Rimu. Ovi je reizdanje dodatka kojega su pripremili Matej Karaman i Matej Sović. Pisano je u istočnoslavenskoj redakciji crkvenoslavenskoga jezika. To izdanje je zadnje izdanje časoslova na glagoljici.

6.5. Svete sličice

Svete sličice čine zbirku od dvjestotinjak jedinica koje se vremenski mogu smjestiti u period od 18. do 20. stoljeća. Ovisno o vremenu nastanka mijenjali su se likovni pristupi, tehnologije izrada tiskarskih proizvoda i korišteni materijali. Veći dio po svojem likovnom izričaju pripada baroku. Barokna sklonost nakićenosti posebno je vidljiva kod izrade rubova sličica koji većinom završavaju imitacijom čipke. Najčešće prikazuju svece, odnosno događaje. Po učestalosti prikaza, na prvom mjestu je Krist, Raspeće pa Sveta Obitelj, a zatim Blažena djevica Marija, Sv. Josip, Sv. Franjo, Sv. Anto, Sv. Petar, Sv. Elizabeta, Sv. Helena, Sv. Ivan Krstitelj... Posebnu grupu motiva čine hodočasnička mjesta, većinom prikazana vjernom slikom hodočasničkog mjesta i slikom sveca koje to mjesto štuje. Najčešći hodočasnički motiv su marijanska svetišta u Hrvatskoj (Marija Bistrica, Trsat, Dubrovnik, Trški Vrh – Krapina, Remete, Sinj, Ludbreg, Split...). Poledinu slike čine tekstovi molitve u čast Krista (Svetim ranama), molitve u čast sveca kojeg slika predstavlja i obljetnički tekstovi.¹⁵⁵ Povijest svetačkih sličica seže još u srednji vijek kada su se izrađivale ksilografskom tehnikom i bile namijenjene slabo pismenom i nepismenom puku. Preko sličice je puk ostvarivao vizualnu vezu sa sadržajem i uspostavljao prisan kontakt kada bi u svojim rukama držao sliku omiljenog sveca, sličicu koju je uvijek mogao nositi sa sobom ili objesiti na zid i koja ga je štitila od bolesti i drugih nedaća.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Lokmer, J. Tiskane glagoljske liturgijske knjige u fondu Knjižnice biskupija senjske i modruške u Senju. // Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, 35/1(2008), str.181.

¹⁵⁵ Stipić, I. Pobožnost u minijaturi. // Pobožnost u minijaturi : svete sličice iz Zbirke obitelji Bračun. Slavonski Brod : Gradska knjižnica, 2011. Str.5.-6.

¹⁵⁶ Stipčević, A. Povijest knjige. Str.347.

7. Zaključak

Zvonimir Bračun od 2003. godine stvara privatnu zbirku knjižne i neknjižne građe. Cilj i motivacija mu je produživanje vijeka staroj građi dok je pri odabiru građe usredotočen na zavičaj, točnije Slavoniju. Zbirka se sastoji od oko dvije tisuće knjiga, tridesetak primjeraka periodike, tri stara zemljovida, oko stotinu i pedeset razglednica Slavonskoga Broda i dvjestotinjak svetih sličica. Među knjigama najbrojnija su književna djela, zatim knjige religiozne tematike, znanstvena i stručna literatura te nekoliko primjeraka građe na glagoljici. Budući da nije knjižničar, upoznaje se sa knjižničarskom strukom te građu samostalno odabire, nabavlja, opisuje, popisuje, smješta, čuva i daje na korištenje te u manjoj ili većoj mjeri ispunjava zadatke knjižnica; „sustavan i neprestan odabir knjižnične građe; sređivanje i stručna obradba knjižnične građe; logičan i primjeren smještaj knjižnične građe; čuvanje i zaštita knjižnične građe; davanje na korištenje knjižnične građe; davanje obavijesti o knjižničnoj građi“¹⁵⁷

Najstarija je građa ove zbirke nastala sredinom 16.st., a starih knjiga, nastalih do 1835. trenutno je sedamdeset i šest primjeraka. Među starom građom nalaze se primjerci kojima se mogu pripisati baštinska odnosno svojstva kulturnog dobra. Navedena svojstva mogu biti određena listom kriterija za unošenje dokumenata u Registar svjetske baštine. Iako ti kriteriji služe za utvrđivanje svjetskog značaja oni mogu biti pomoć pri procjeni dokumenata kao kulturne baštine u hrvatskom kontekstu odnosno pri nacionalnoj ili pak zavičajnoj vrijednosnoj klasifikaciji. Koristeći se tim kriterijima kroz rad je prikazano da se određenim dokumentima Bračunove zbirke može pripisati zavičajni ili čak nacionalni kulturni značaj.

Budući da je baštinska građa od značaja za kulturu, povijest i identitet zajednice te ju je kao takvu nužno zaštititi Bračun mnogo truda ulaže u pravilno čuvanje i zaštitu. Kako bi se očuvala i materijalna i sadržajna vrijednost dokumenata dva su koncepta zaštite; zaštita izvornika i zaštita sadržaja odnosno informacije. Provode se brojne preventivne tehnike zaštite izvornika; primjeren smještaj, uređenje i održavanje prostora, pohranjivanje građe u za nju primjerenu foliju, kutiju ili sl., ispravno korištenje građe uz uporabu potrebnih pomagala, sigurnosna zaštita i zaštita od poplava i požara. Korektivne tehnike zaštite izvornika koje se provode su neutralizacija, restauracija i konzervacija. Prvenstveno se pokušava zaštititi

---

¹⁵⁷ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Str. 20.

izvornik čime se čuva materijalni nositelj informacije, ali i sam sadržaj odnosno informacije jer se produživanjem vijeka izvornika produžuje i mogućnost korištenja informacija. Uočavajući važnost zaštite sadržaja u planu je digitaliziranje zbirke stare građe. Time će se omogućiti otvoreno i slobodno korištenje sadržaja putem interneta svima zainteresiranima.

Zavičajna građa se prema bibliografskim odnosno kriterijima zavičajne zbirke odnosi na Slavoniju što zbirku čini regionalnom, a unutar zbirke posebna pažnja je usmjerena gradu Slavonskom Brodu i njegovoj okolini te se može reći da je zbirka i subregionalna ili pak lokalna. Od vrste građe obuhvaća prvenstveno knjige, nešto manje serijskih publikacija, nekoliko zemljovida i razglednice. O opsegu i važnosti ove zavičajne zbirke govori i činjenica da je kroz publikacije moguće pratiti razvoj slavonske književnosti jer sadrži brojna bitna djela slavonske književnosti od početka 18.st. Ističe se i zbog rijetkosti knjiga koje ju čine. Bračunova zbirka u nekim segmentima nadilazi zavičajnu, slavonsku zbirku te okuplja građu koja može biti od nacionalnog značaja i ispunjava neki od bibliografskih uvjeta nacionalne zbirke te okuplja tematski raznovrsnu građu brojnih hrvatskih autora iz prethodnih stoljeća koja je nerijetko od nacionalnog kulturnog značaja.

Zbirka Zvonimira Bračuna primjer je očuvanja kulturne odnosno dokumentarne baštine jednoga zavičaja, a u nekim segmentima i cijele nacije. Prvenstveno se kao vrijedna građa ističu stari i rijetki primjerci koji se mogu koristiti za razna istraživanja te imaju povijesnu, dokumentacijsku, znanstvenu i umjetničku vrijednost. Čuvanje i produživanje vijeka takvoj građi od baštinskog je značaja za širu zajednicu, a tome tako pristupa i Zvonimir Bračun; „Iako sam vlasnik, ipak to nisu moje knjige, jer ja sam samo privilegirana osoba koja s velikom ljubavlju čuva hrvatsku pisanu kulturnu baštinu od zaborava, pokušavajući, u tim stranicama, ponekad starijima i od same starosti, doprijeti do duha minulih vremena i ljudi koji su te knjige čuvali prije mene.“¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Šimunović, D. Bračun, Z. Stipić, I. Mataić Agičić, D. Književno-religiozna tradicija Slavonije : Izložba knjiga iz Zbirke obitelji Bračun.

8. Literatura

Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : 400. obljetnica : katalog izložbe : 22. veljače - 22. svibnja 2007. / autori Bratulić, J. Damjanović, S. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2007.

Bogišić, R. Književnost prosvjetiteljstva. // Povijest hrvatske književnosti, knjiga 3. Zagreb : Liber : Mladost, 1974. Str.293.-377.

Coha, S. Slavonska književnost i povijest nacionalne književnosti. // Nova Croatica, 6/6(2012), str.207.-227.

Cvekan, P. Požeški franjevci i njihovo djelovanje. Požega : P. Cvekan, 1983.

Dukić, D. Hrvatska književnost : neke temeljne značajke. // Hrvatska i Europa : kultura, znanost i umjetnost. Sv. 3, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće). / uredio Ivan Supičić ; uredio Ivan Golub. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti : AGM : Školska knjiga, 2003. Str.487.-499.

Farkaš, L. Prvi otisnuti prijevod Biblije u Hrvata. // Jezikoslovlje, 1/1(1998), str.20-34.

Fučak, M. J. Prijevodi Biblije na hrvatski jezik. // Bogoslovska smotra, 61, 1-2(1991), str.93.-98.

Harni, S. Kriteriji za utvrđivanje svojstva knjige kao kulturnog dobra. // Muzeologija, 48/49(2012), str.9.-26.

Hasenay, D. Krtalić, M. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. // Libellarium : časopis za istraživanje pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova, 1, 2(2009), str.203-220.

Hrvatski franjevački biografski leksikon / urednici Franjo Emanuel Hoško, Pejo Čošković, Vicko Kapitanović ; ilustracije Zrinka Panjkota. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine, 2010.

Hrvatska pisana kultura : izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća. Sv. 1, VIII.-XVII. stoljeće. / Bratulić, J. Damjanović, S. Križevci : Veda, 2005.

Jurić, Š. Stara i rijetka građa. // Seminar Standardiziranje kataložne obrade stare i rijetke tiskane građe. Zagreb, 10-11. prosinca 1992. / uredila Tinka Katić. Zagreb : NSB, 1993.

Katić, T. Digitalizacija stare građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 46, 3-4(2003), str.33.-47.

Košutar, P. Slavonski jezični priručnici. // Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 4(2015), str.88.-104.

Krtalić, M. Čop, T. Hasenay, D. Organizacijske pretpostavke zaštite knjižne baštine u samostanskim knjižnicama. // *Libellarium*, 3, 2(2010), str.113.-134.

Krtalić, M. Hasenay, D. Aparac Jelušić, T. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama : teorijske pretpostavke. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54, 1/2(2011), str.1.-36.

Krtalić, M. Zaštita pisane baštine u knjižnicama : analiza stanja i moguće perspektive upravljanja zaštitom hrvatske pisane baštine. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54, 1/2(2011), str.37.-66.

Leksikon hrvatske književnosti. / urednik Vlaho Bogišić. Zagreb : Naprijed, 1998.

Leksikon hrvatskih pisaca. / uredili Fališevac, D. Nemeč, K. Novaković, D. Zagreb : Školska knjiga, 2000.

Lokmer, J. Tiskane glagoljske liturgijske knjige u fondu Knjižnice biskupija senjske i modruške u Senju. // *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 35/1(2008), str.161.-211.

Marasović, T. *Kulturna Baština 1*. Split : Veleučilište u Splitu, 2011.

Marijanović, S. Šimun Mecić i Antun Josip Knezović : preusmjeritelji hrvatske književnosti u Slavoniji 18. stoljeća. // *Dani Hvarskog kazališta : hrvatska književnost 18. stoljeća : tematski žanrovi i aspekti*, 22/1(1996), str.89.-107.

Mataija, T. *Knjiga u muzeju : primjer iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka*. // *Muzeologija*, 48/49(2012), str.246-252.

Matić, T. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*. Zagreb : HAZU, 1945. Str.52.

Memory of the World : General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage. rev. ed. / prepared by Ray Edmondson. UNESCO, 2002.

Mlinarić, D. Faričić, J. Mirošević, L. Historijsko-geografski kontekst nastanka Lučićeve karte *Illyricum hodiernum*. // *Geoadria*, 17/2(2012), str.145.-176.

Moačanin, N. *Turska Hrvatska : Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. : preispitivanja*. Zagreb : Matica hrvatska, 1999. Str

Pavličić, P. Ignjat Alojzije Brlić izdaje Palmotićeve Kristijadu. // *Dani Hvarskoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 24/1(1998), str.172.-192.

Pejić, I. *Zavičajna zbirka Narodne knjižnice „Petar Preradović“ Bjelovar*. Bjelovar : Prosvjeta, 1996.

Pisana riječ u Hrvatskoj. / glavni urednik Josip Bratulić. Zagreb : MTM, cop., 1985.

Povijest hrvatskoga jezika : 17. i 18. stoljeće. / glavni urednik Ante Bičanić. Knj. 3. Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 2013.

Povijest hrvatske književnosti : u sedam knjiga. / urednik Slavko Goldstein...et. al. Zagreb : Liber : Mladost, 1974.-1978.

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. / Ministarstvo kulture. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 48, 1(2005), str.87.-94.

Prosperov Novak, S. Povijest hrvatske književnosti : Od Gundulićeva „Poroda od tmine“ do Kačićeva „Razgovora ugodnog naroda slovinskoga“ iz 1756. Knj.3. Zagreb : Izdanja Antibarbarus, 1999.

Saračević-Würth, R. O postupku utvrđivanja svojstva kulturnog dobra za knjižničnu građu. // Muzeologija, 48/49(2012), str.27.-30.

Sablić-Tomić, H. Rem, G. Slavonski tekst hrvatske književnosti. Zagreb : Matica hrvatska, 2003.

Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

Stipčević, A. Povijest knjige. 2. prošireno i dopunjeno izd. Zagreb : Matica hrvatska, 2006.

Stipić, I. Pobožnost u minijaturi. // Pobožnost u minijaturi : svete sličice iz Zbirke obitelji Bračun. Slavonski Brod : Gradska knjižnica, 2011.

Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.–2015. / Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2011.

Šimunović, D. Bračun, Z. Stipić, I. Mataić Agičić, D. Književno-religiozna tradicija Slavonije : Izložba knjiga iz Zbirke obitelji Bračun. Slavonski Brod : Gradska knjižnica Slavonski Brod, Franjevački samostan u Slavonskom Brodu, 2011.

Šišić, F. Pregled povijesti hrvatskoga naroda. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975.

Šola, T. S. Javno pamćenje : čuvanje različitosti i mogući projekti. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2014.

Šošić, M. T. Pojam kulturne baštine : međunarodnopravni pogled. // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 51, 4(2014), str.833.-860.

Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Rijeka : Naklada Benja, 1994.

Tomić, M. Stara i rijetka građa u digitalno doba : je li povjesničarima knjige dovoljan bibliografski opis? // Čitalište 18(2011), str.21.-24.

Živančević, M. Ilirizam. // Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4. Zagreb : Liber : Mladost, 1975.

Elektronički izvori:

Antikvarijat Biblos. Homman : zemljovid Slavonije. <http://antikvarijat-biblos.hr/zemljovid-slavonije-proizvod-979/> (29.8.2016.)

Barry Lawrence Ruderman Antique Maps Inc. Girolamo Ruscelli: Tavola Nuova Di Schiavonia. <http://raremaps.com/gallery/detail/24959> (20.8.2016.)

Dani otvorenih vrata Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu povodom Dana europske baštine „SOS za knjižnu baštinu“. Kako se čuvaju i liječe knjige (metode zaštite) : radionica. / Lešćić, L. Njegač, S. Zagreb, 2009. http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/4/4d/Kako_se_%C4%8Duvaju_i_lje%C4%8De_knjige.pdf (25.8.2016.)

Franjevci – Bosna Srebrena. Konferencija viših redovničkih poglavara i poglavarica BiH. <http://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=80>

Hekman, J. Pet stoljeća hrvatske književnosti. // Matica hrvatska. http://www.matica.hr/kolo/319/Pet%20stolje%C4%87a%20hrvatske%20knji%C5%BEevnost_i/ (8.12.2015.) Hoško, F. E. Slavonska franjevačka ishodišta. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 2011.

Hrvatski biografski leksikon. <http://hbl.lzmk.hr/> (29.8.2016.)

Hrvatsko društvo pisaca : Stribor Schwendemann. <http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/strigor-schwendemann-190> (31.8.2016.)

Hrvatska enciklopedija. Sv. 1-11. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999 – 2009. www.enciklopedija.hr (22.7.2016.)

Hrvatski institut za povijest. Podružnica za povijest Slavonije, Baranje i Srijema. <http://hips.hr/> (17.8.2016.)

Hrvatska kulturna baština. Slavonija, Baranja i Srijem. <http://www.bastina-slavonija.info/tematskecjeline.aspx?id=68> (26.8.2016.)

Matica hrvatska : O Matici hrvatskoj. <http://www.matica.hr/omatici/> (31.8.2016.)

Memory of the World Programme : Preservation of documentary heritage. <http://www.unesco.org/new/en/santiago/communication-information/memory-of-the-world-programme-preservation-of-documentary-heritage/> (21.7.2016.)

Naputak za utvrđivanje svojstva kulturnog dobra za knjižničnu građu. // Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7375> (6.5.2016.)

Online Dictionary for Library and Information Science. / Reitz, J. M. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_p.aspx (12.5.2016.)

Paviljon Katzler. Razglednice : postanak i razvoj. <http://www.paviljon-katzler.hr/vijesti/razglednice-postanak-i-razvoj> (31.8.2016.)

Požeški portal : Ivan Švear. <http://pozeski.hr/ivan-svear-shvear-prvak-historiografije-na-hrvatskom-jeziku/> (12.2.2016.)

Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. / Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva. Šibenik : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf>. (22.7.2016.)

Proleksis enciklopedija. <http://proleksis.lzmk.hr/> (25.8.2016.)

Stari hrvatski časopisi : portal digitaliziranih časopisa. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=8d336349-9ee8-498d-8387-57ca296e820a> (31.8.2016.)

Špicar, L. Povijest Brodske sinagoge od njenog stvaranja do uništenja. <https://www.youtube.com/watch?v=A-7HEJ14OGE> (31.8.2016.)

UNESCO database of national cultural heritage laws : definition of the cultural heritage. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/> (21.7.2016.)

Prilozi

Prilog 1:

Prilog 2:

PRIJEDLOG KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA

KNJIŽNA/ARHIVSKA GRAĐA

Rituale Romanum
Bartolomeo Kafsich
1640. god.

Projektna dokumentacija:

**VELIMIR MIKAC | KONZERVATOR-RESTAURATOR | TORBAROVA 6 | 10000 ZAGREB |
HRVATSKA**

U Zagrebu, 14. svibnja 2012. godine

OPIS I PREGLED IZVORNE GRAĐE:

Knjiga je u vlasništvu gosp. Zvonimira Bračuna iz Slavanskog Broda. Temeljem pregleda i uvida u stanje u kojem se knjižni blok i listovi knjige nalaze potreban je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat kako ne bi došlo do daljnjih oštećenja (mehaničkih, bioloških i/ili fizikalno/kemijskih oštećenja).

Naslov građe: Rituale Romanum / Ritual Rimski istomaccen slovinski po Bartolomeu Kafsichiu

Autor: Bartol Kašić

Vrsta građe: arhivska građa/knjiga

Datacija: 1640. godina, Rim

Imatelj građe: gosp. Zvonimir Bračun, Slavonski Brod

UVEZ:

Vrsta uveza: izvorni uvez ne postoji (knjižni slogovi mjestimice su bili zahvaćeni koncem, hrbat je prolijepljen i na njega je zalijepljen meki papir)

Format uveza: 17,5 x 23 x 5 cm

Format korice: 17,5 x 23,0 cm

Korice: knjiga je bila ulijepljena u korice od žućkastog papira kojima nije sačuvan hrbat; vidljivi su samo fragmenti papira na hrptu te rupe od igle što ukazuje da se radi o tzv. *privezu*. Privez je privremeni uvez, gdje su se otisnuti, nerazrezani i presavijeni arci papira šivali tankim koncem kako se ne bi razdvojili ili pogubili. Privezu je osnovna funkcija čuvanje araka prije nego se dogovorio posao oko uveza knjige (ovisno o finansijskoj moći naručioca uvez je bio bogatije ili skromnije uvezen!)

Oštećenje korice:

papir je u jako lošem stanju; poderan je, pogužvan i prekriven mrljama različitog podrijetla, no to je nebitno jer se radilo o privezu.

KNJIŽNI BLOK:

Vrsta šivanja: knjiga nije sašivena mada postoje rupe od igle i na jednom je mjestu pronađen fragment novog, bijelog konca a slog *c* je još sasvim malim dijelom prošiven

Format knjižnog bloka: 17,7 x 23,0 x 5,0 cm

Format listova: 17,2 – 17,7 x 22,0 – 23,0 cm

Struktura slogova: slogovi su sastavljeni od različitog broja araka

Opis: na papiru ručne izrade otisnut je tekst crnom i crvenom tiskarskom bojom; na papiru je uočljiv vodeni znak; na naslovnom listu nalazi se plavi ovalni pečat s tekстом *Dušobrižni ured Splitska*; jezik je uvodno latinski, a kasnije stari hrvatski.

Predlista ni zalista nema; knjiga izvorno nije bila obrezana na „glavi“, tj. arci su bili spojeni; naknadno su obrezani ravno na stroju dok su preostali rubovi listova originalni i nepravilnog oblika, imaju živi rub. Arci nisu jednakih formata pa prilikom obrezivanja na stroju nisu zahvaćeni svi, tj. poneki su još spojeni.

Knjiga započinje naslovnicom na latinskom jeziku, slijedi list oznake sloga +2, te 2 pripadajuća lista prvog sloga (list pripadajući u arku naslovnom listu zapravo je naslovnica na hrvatskom jeziku); slijedi slog ++ - ++2 s 4 lista; zatim +++ - +++2 i ++++ - ++++2 također s 4 lista te slog +++++ s 2 lista. Tekst sadrži i kustode.

U daljnjem dijelu knjige postoji paginacija u gornjem desnom uglu: 1/2 – 81/82 te ponovno 1/2 – 449/450 + 1 nepaginirani list. Paralelno teče i oznaka slogova *a, b, c, d, e, f, g, h, i* te *k* s po 4 lista te list 81/82 bez oznake, te slogovi *A, B, C, D, E, F, G, H* i *I* s po 8 listova. Slogovi *K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z, Aa, Bb, Cc, Dd, Ee, Ff, Gg, Hh, Ii, Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Qq, Rr, Ss, Tt, Vu, Xx, Yy, Zz* i *Aaa* ponovno sadrže po 4 lista a zadnji slog *Bbb* sadrži 2 lista. Sveukupno ima 285 listova.

Oštećenja listova/knjižnog bloka:

zbog nedostatka pravih korica listovi su onečišćeni prašinom, naročito nepravilni rubovi listova koji u manjoj ili većoj mjeri strše izvan knjižnog bloka; papir je pod prstima izrazito suh premda se prema valovitosti listova i velikim smeđim mrljama vidi da je knjiga ranije bila izložena djelovanju vlage. Na dijelu listova postoje oštećenja od insekata (naslovni list, list+2, listovi 61/62, 63/64, 449/450 te zadnji list). Mjestimice ima mehaničkih oštećenja unutar slogova a jača takva oštećenja (vjerojatno od konca) nalaze se na listovima 49/50 – 55/56 (slog *g*) i 65/66 – 71/72 (slog *i*). Smeđe mrlje nastale djelovanjem vlage uz rub listova nalaze se na listovima 1/2, 5/6, 13/14, 41/42, 141/142 i 143/144, 155/156 te 157/158, 285/286 i 293/294. Mjestimice je prisutan i foxing.

PRIJEDLOG KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA:

Fotodokumentacija: Knjiga/umjetnina se fotodokumentira u izvornom stanju (prednja strana, poledina i detalji), prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova, te za vrijeme i nakon istih, mikroskopski snimci (velika povećanja) detalja...

Mjerenje ph vrijednosti listova

Konzervacija: suho mehaničko čišćenje listova knjige, mokro čišćenje listova u vodenoj otopini

Dezinfekcija: 70%-tni etanol

Neutralizacija: neutralizacija listova u vodenoj otopini kalcijevog hidroksida

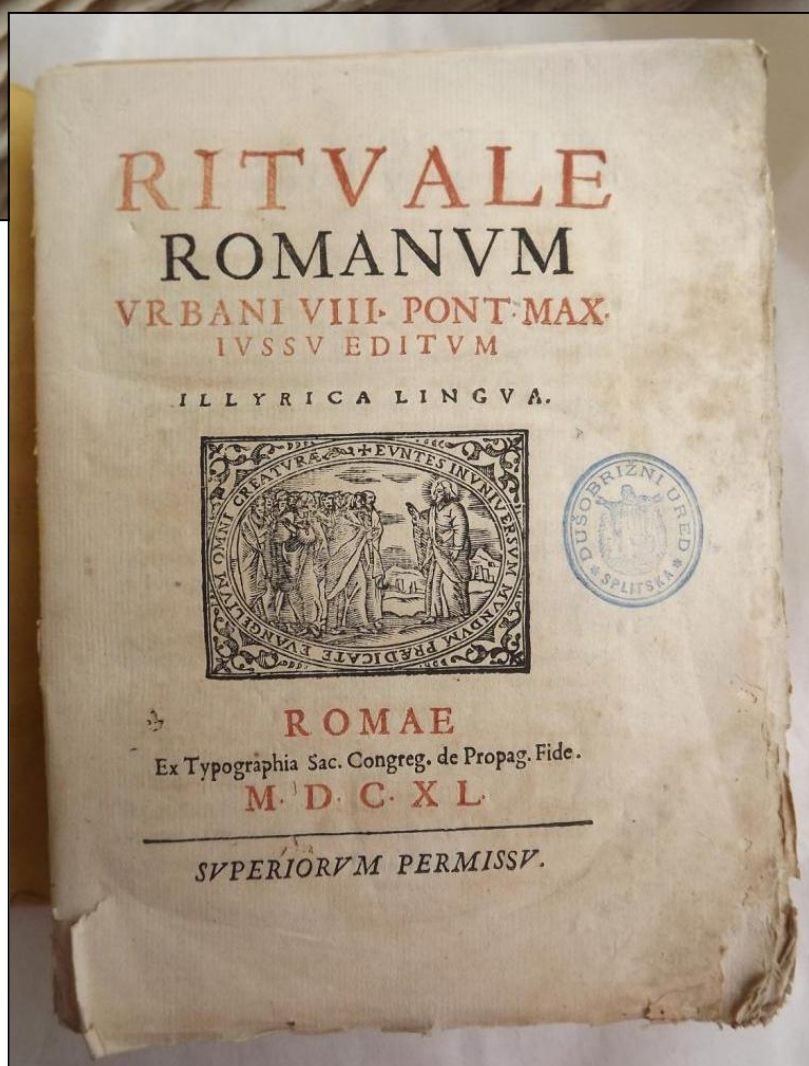
Restauriranje: ojačavanje listova metil-celuloznim ljepilom, restauriranje listova djelomičnim i potpunim prekrivanjem površine papira japanskim papirom odgovarajuće gramature i boje, ravnanje i sušenje

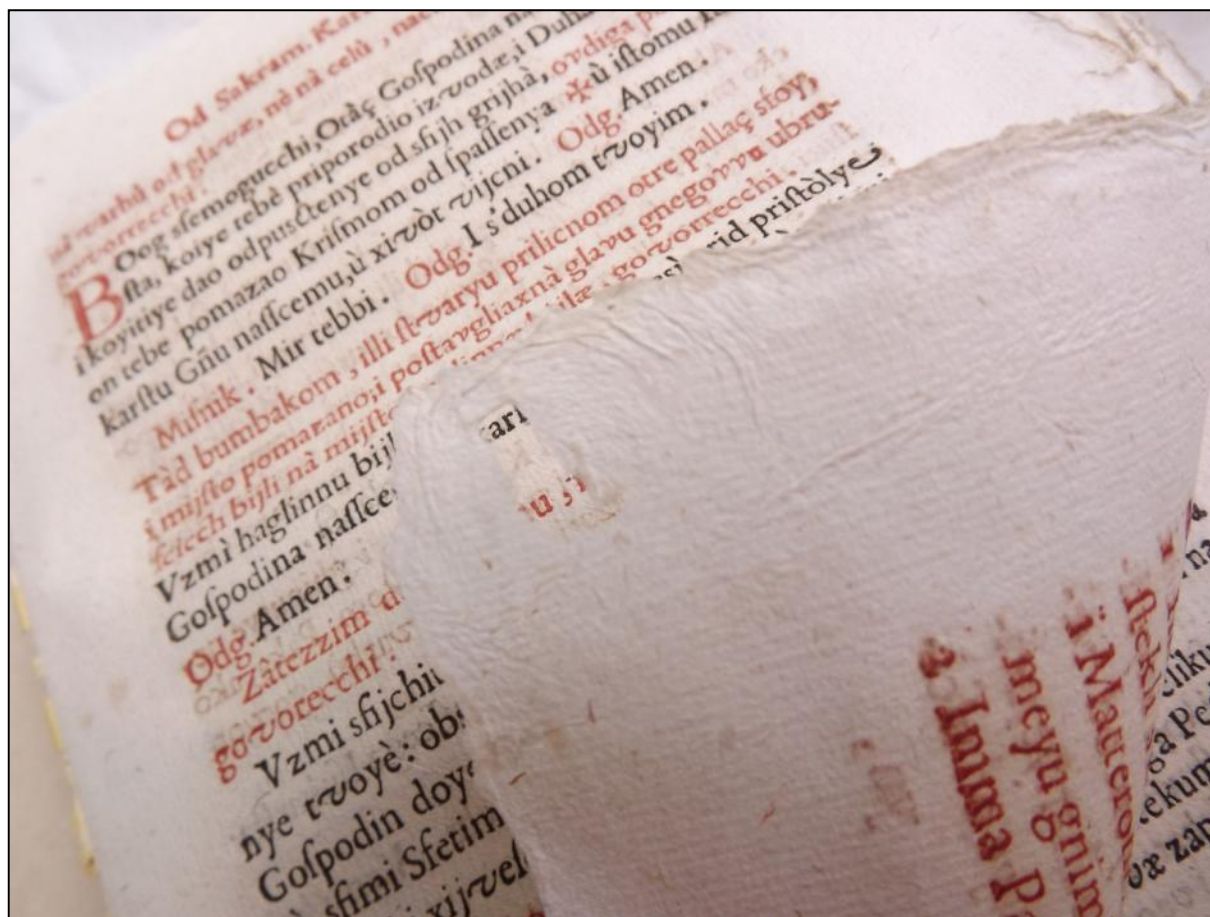
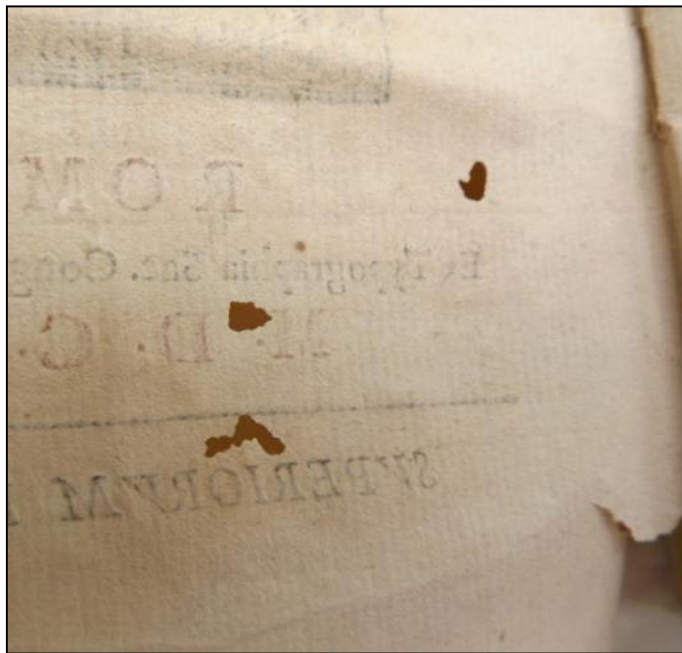
Izrada i opremanje uveza: šivanje knjižnih slogova pamučnim koncem. Izrada kapitalnih vrpca na hrptu knjige – ako bude moguće. Ukoričavanje knjižnog bloka u tvrde korice presvučene pergamenom

OSOBITOSTI: Knjižni slog na prednjem obrezu i u nogama sadrži živi rub papira (izvorni rub koji nije bio obreza). Struka nalazi da je ispravno ostaviti izvorni rub, bez obrezivanja. U tom slučaju korica će moguće narasti za koji milimetar, no to će se znati tek kada se na listovima provedu konzervatorsko-restauratorski radovi.

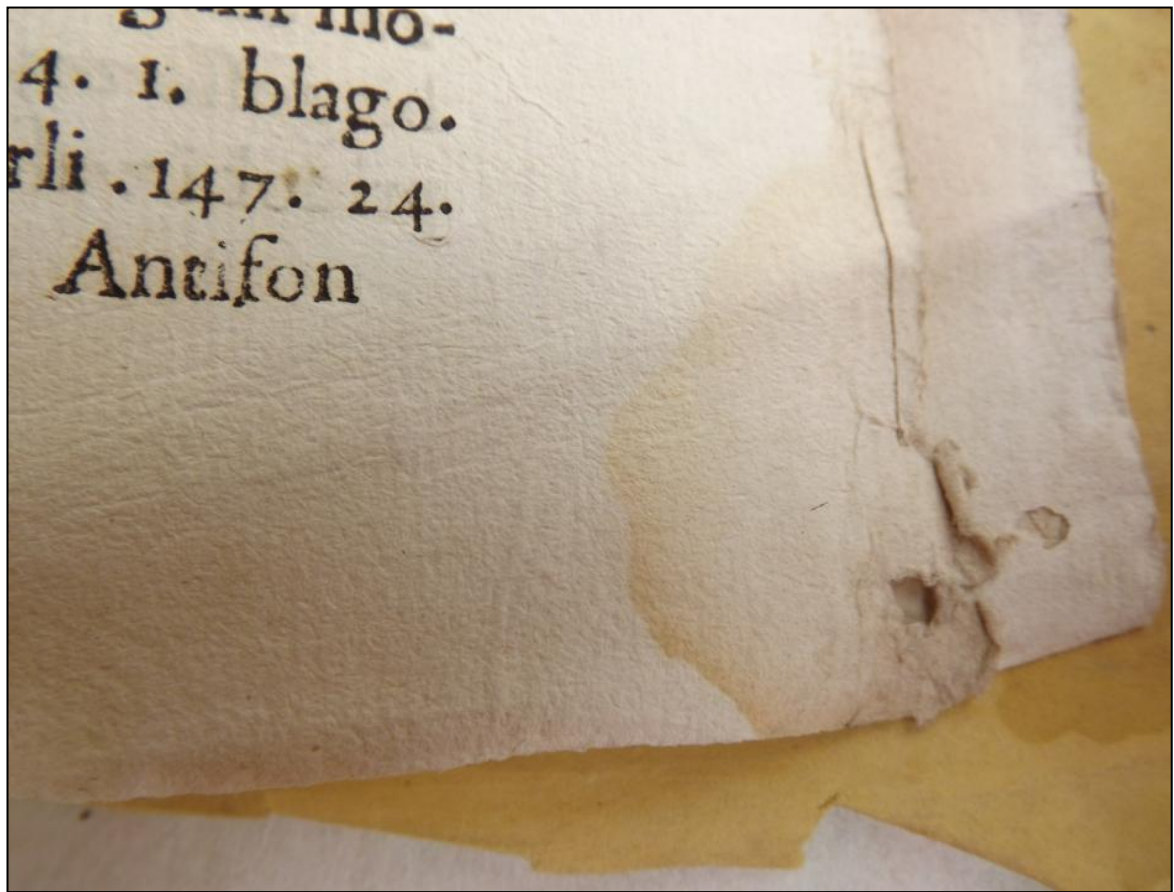

FOTODOKUMENTACIJA

Napomena:

Materijali za konzervatorsko-restauratorske radove: pergamena, neutralna ljepenka, knjigoveški konac, ljepilo - *paste* (ručno rađeno ljepilo od kanadskog brašna), metil-celuloza, japanski papir za popune i laminiranje listova, knjigoveško platno za izradu kutije, neutralni papir za izradu predlista i zalista, kalcijev hidroksid i ostalo.

Svi materijali koji se koriste pri izradi uveza, restauriranju i konzerviranju građe svojom kvalitetom u potpunosti odgovaraju standardima struke.

Prijedlog konzervatorsko-restauratorskih radova temelji se na pregledu građe koja je iz tog razloga i preuzeta (06. svibnja 2012. god). Neke dodatni radovi neće biti izvedeni bez dogovora s imateljem/vlasnikom građe. Za sve eventualne dodatne radove koji se unaprijed ne mogu predvidjeti, ukoliko budu potrebni, biti će dogovoreni s imateljem/vlasnikom građe.

S poštovanjem

Velimir Mikac, dipl.graf.ing.

konzervator-restaurator

U Zagrebu, 14. svibnja 2012. godine

Fizičke ili pravne osobe koje su građu predale kako bi se ista pregledala, opisala i fotodokumentirala, te izradio troškovnik i na njoj proveli konzervatorsko-restauratorski radovi svojim potpisom u potpunosti prihvaćaju slijedeće uvjete: da u izvanrednim slučajevima ne snosimo odgovornost za možebitne nepovoljne utjecaje na građu. Izvanredni slučajevi su rijetki, no zbog mogućnosti njihova pojavljivanja ili djelovanja smatramo potrebnim da su pravne ili fizičke osobe upoznate sa slijedećim. Pod izvanredne slučajeve u prvom redu spadaju elementarne nepogode (potres, poplava, požar i sl.), *nepredviđeni kemijski procesi* koji mogu djelomično ili u potpunosti uništiti dio građe, teška krađa ili namjerna devastacija, ratno stanje i sl. U slučaju bilo kojeg ovdje navedenog slučaja odmah ćemo obavijestiti pravnu ili fizičku osobu – imatelja građe/umjetnine, policiju te Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.